

—{ КАЛЁНКА РЭДАКТАРА }—

Розныя плыні, адзіная пазыць

Сучасны рух у абарону правоў чалавека ў Беларусі мае своеасаблівыя харктар. З аднаго боку, мы назіраем некаторую яго скансалідаванасць, адсутнасць прынцыповых супяречнасцяў. Яскравым съведчаннем гэтаму зьяўляецца паспяхова праведзены ў студзені 2004 году Форум праваабаронцаў. Нягледзячы на некаторыя непараразумені і ўзаемныя прэтэнзіі, па падставовых пытаньнях беларускія праваабаронцы маюць адзіную пазыцыю (вядома, калі ня ўлічваць “зорку” БТ Яўгена Новіка і іншых “праваабаронцаў” на дзяржаўным акладзе). Зь іншага боку, нельга не заўважыць - і на Форуме гэта было відавочна, - што беларускія праваабаронцы існујуць быццам бы ў некалькіх паралельных съветах.

Частка праваабаронцаў жывуць нібыта ў старыя савецкія часы і больш за ўсё нагадваюць былых савецкіх дысыдэнтаў. Яны праводзяць кампаніі пэтыцый і калектыўных лістоў, звязаныя з увагу міжнароднай супольнасці, ладзяць акцыі грамадзянскага непадпарадкованьня. Гэтыя людзі ня могуць не выклікаць павагі за сваю самахварнасць і адданасць справе, але ў такім фармаце актыўнасці німа месца спадзяванню на хуткае і сыштэмнае змяненне становішча ў краіне. Справа Андрэя Сахарава жыве ў Беларусі - і ня толькі па зъмесце, але і па форме дзейнасці.

Іншыя актыўісты і кіраунікі праваабарончых арганізацый спрабуюць зрабіць выгляд, што Беларусь, нягледзячы на надзвычай кепскае становішча з правамі працяг на ст.2

З ь м е с т

КАЛЁНКА РЭДАКТАРА	1
АСАМБЛЕЯ	
Як пабудаваць дэмакратыю	2
<i>Ірына Віданава</i>	
ТЭМА	
Беларусь-2004: права чалавека	3
<i>Аляксандар Патупа</i>	
Па-за юрыдычным полем	8
<i>Андрэй Казакевіч</i>	
У лесе пад Менскам	9
<i>сабраліся абаронцы правоў чалавека</i>	
Заява ўдзельнікаў Форуму праваабаронцаў	12
Рэзалиція беларускіх удзельнікаў Форуму праваабаронцаў	13
Гарантыв дэмакратыі - няспынны рух наперад	14
Пракурор Новікаў	16
<i>чарговы пэрсанаж “Шэрага сьпісу”</i>	
Кевін МакГрэт: Важная пазыцыя грамадзянаў	17
<i>Ядвіга Мацкевіч</i>	
Праблема ў пасіўнасці людзей	18
“Вышэйшая адукцыя” для праваабаронцаў	19
<i>Юры Арлоўскі</i>	
Мэта - абараняць народ	21
“Мэмарыял” распачынае дзейнасць у Беларусі	22
Мікола Крывальцэвіч: Патрэбная каардынацыя працы	23
6 РЭГІЁНАЎ	24
АКТУАЛІ	
Фарпост беларушчыны	27
<i>Сяргей Клімович</i>	
Ліцэю патрэбная падтрымка	29
<i>Вінцэс Дземянчук</i>	
ГУТАРКА	
Беззаконье ня вечнае	31
<i>Інтэрвію з Барысам Звоскавым</i>	
ПАРАЛЕЛІ	
Арганізацыя са 120-гадовым досьведам працы	33
ПАЗЫЦЫЯ	
Дысыдэнт назаўсёды	35
<i>Вінцэс Дземянчук</i>	
АРГРАЗВІЦЬЦЁ	
Ацэнка навучальных праграмаў	38
<i>Ала Кос</i>	
ІНФАРМАТАР	40
BIBLIO	
Каштоўныя веды - у даступнай форме	42
Каб адстаяць права на жыццё	43
<i>Юры Арлоўскі</i>	

—{ КАЛЁНКА РЭДАКТАРА }—

пачатак на ст.1

чалавека, ёсьць нармальнай па эсэндэшных мерках краінай. Яны спрабуюць дзейнічаць, як і их суседзі з Украінай, Расеі альбо Захаўказьзя, імкнуща паўплываць на становішча праз распрацоўку альтэрнатыўных законапраектаў, давядзенне да ведамаў ўладаў вынікаў маніторынгу парушэння праваў чалавека, праз ажыццяўленыне адукацийных і асьветніцкіх праграмаў, разлічаных як на моладзь, так і на дзяржаўных службоўцаў, судзьдзяў, супрацоўнікаў праваахоўных органаў альбо прокуратуры. Мерапрыемствы адбываюцца, судзьдзі прыходзяць на адукацийныя сэмінары... і сыходзяць, альтэрнатыўныя законапраекты пасыпахова трапляюць на парадак дня Палаты прадстаўнікоў альбо хаваюцца ў яе сакратарыяце...

Стратегія малых кроکаў - ці прынясе яна плён? Адназначна адказаць на такое пытаныне цяжка, але гэтая плыня праваабаронцаў сутыкаецца з моцным супрацьдзеяннем з боку ўладаў - усё ж такі беларускі рэжым ёсьць унікальным выпадкам на абрашарах СНД.

Магчыма, ня самая паўнаводная, але вельмі заўважная плынь у праваабарончым руху - праваабаронцы-палітыкі. Яны разумеюць сутнасць гэтага рэжыму зь яго дзяржаўнай ідэалёгіяй таталітарнага тыпу, персаніфікацыяй улады, палітыкай, адмысловы скіраванай на парушэнне правоў чалавека. Гэтыя людзі ня маюць ілюзій адносна магчымага супрацоўніцтва з уладай.

Такі ляндшафт бачыцца на беларускім праваабарончым полі. Але пры ўсёй рознасці плыні праваабаронцы маюць адзінью пазыцыю па галоўных проблемах, якія існуюць у нашым грамадстве. Толькі такім чынам можна захавацца, супрацьстаяць "наездам" з боку ўлады, толькі агульныя намаганні прынясуць найбольшы плён у дзейнасці. У працы, якая становіцца ўсё больш патрэбнай людзям у сёньняшніх невясёлых беларускіх реаліях.

Як пабудаваць дэмакратыю

Сусьветная супольнасць верыць у нашыя сілы

З 1 па 4 лютага 2004 году ў Дурбане (Паўднёва-Афрыканскія Рэспубліка) прыйшла 3-я Асамблея Сусьветнага руху за дэмакратыю (World Movement for Democracy). Каля 700 дэмакратычных актыўістau з усяго сусвету ўзялі ўдзел у гарачых дыскусіях, прысьвечаных пабудове дэмакратыі на карысць міру, разывіцця і правоў чалавека. У рамках гэтага мерапрыемства адбылося ўручэньне ўзнагародаў "Даніна дэмакратычнай адзвазе". Такім чынам былі ўшанаваныя прадстаўнікі сямі краін, сярод іх і Беларусі.

Упершыню Асамблея Сусьветнага руху за дэмакратыю прыйшла ў 1999 г. у Нью-Дэлі (Індыя). Каля 400 чалавек з 80 краінаў сусвету абмяркоўвалі ідэю стварэння глябальнай сеткі па прамоцыі дэмакратыі. Гэта павінна быць не фармальная сетка, а своеасаблівая супольнасць людзей, якія па ўсім сусвеце працуяць на карысць дэмакратыі і гатовыя дзяліцца сваім досьведам, абмяркоўваць агульныя праблемы і шукаць магчымыя шляхі іх вырашэння. Таму кожная сустрэча World Movement for Democracy - гэта найперш размова аднадумцаў, шчырая, часам вельмі вострая, за якой - імкненне сапраўды зъмяніць сітуацыю да лепшага.

У сёньняшнім сусвеце існуе безыліч праблемаў. Таму, каб дыскусіі на пасяджэннях Асамблеі не рабіліся бясконцымі, а праца форуму стала больш прадуктыўнай, для кожнай сустрэчы вызначаецца асноўная тэма, асобныя аспекты

якой абмяркоўваюцца на тэматычных і рэгіянальных рабочых групах (workshops). Тэмай 3-й Асамблеі Сусьветнага руху за дэмакратыю была "Пабудова дэмакратыі на карысць міру, разывіцця і правоў чалавека".

Асноўныя накірункі для далейшых дыскусіяў былі зададзеныя да кладчыкамі з Тыбету, Сьера-Леонэ і Баўтары на адзінным пленарным пасяджэнні, якое прайшло ў дзень адкрыцця Асамблеі. Але самая гарачая дыскусія адбывалася на рабочых групах, якіх было арганізавана больш за 40. Кожная з іх прысьвячалася пэўнай праблеме (напрыклад, "Кааліцыя няўрадавых арганізацый", "Праблема свабоды слова", "Грамадзянская адукцыя", "Дэмакратыя, кіраваныне, рынак", "Як умацаваць дэмакратыю ўнутры партый" і г.д.), актуальным праблемам розных рэгіёнаў (Афрыка, Латынскае Амерыка і Карыбы, Сярэдні Ўсход і Паўночная Афрыка, працяг на ст. 24

Беларусь'2004: правы чалавека

Дзесяць гадоў панаваньня ў Беларусі рэжыму Аляксандра Лукашэнкі катастрофічна адбіліся на ўсіх сферах жыцця іншасці нашага грамадзтва. Увесь гэты час улада займалася ўмацаваннем трываласці свайго рэжыму, вяла мэтадычны і брутальны наступ на толькі на палітычную апазыцыю, але і на свабоду слова, дэмакратию і права чалавека. Ацалелыя паслья праведзеных "зачыстак" структуры трэцяга сектара застаюцца, фактычна, апошніяй выспай супраціву, выконваюць функцыю праваабарончага кантролю ў краіне. Пра тое, інаколькі эфектыўныя мэтады дзеяніасці праваабарончых арганізацый ва ўмовах Беларусі пачатку XXI стагодзьдзя, разважае вядомы беларускі філёзаф, публіцыст і грамадзкі дзеяч, старшыня Назіральнага Сойму праваабарончага ГА "Хельсынкі-XXI" Аляксандар Патупа. Ён выкryвае мэханізмы, з дапамогай якіх улада бярэ пад свой кантроль беларускае грамадзтва, і дае несуцішальныя прагнозы магчымага разьвіцця сітуацыі.

Аляксандар Патупа

Непазъбежнасць надыходу фазы яўных і актыўных палітычных рэпрэсіяў у Беларусі ў некаторым сэнсе была відавочная яшчэ на старце эпохі Прэзыдэнтуры. Сутнасць справы - у нескладанай дамінантнай палітычнай мадэлі, якая з першых жа кроакаў базавалася на **бязъмерным здушэнні ўсіх формаў мэханізмаў кантролю і карэкціроўкі**, здольных уздзейнічаць на прэзыдэнта і яго бліжэйшае атакэнне. У рамках дзяржаўнай падсистэмы, любых эканамічных структуроў і ў беларускім грамадзтве ў цэлым. І, нарэшце, у рамках міжнароднай супольнасці. Яўная няўдача ў больш ці менш працяглай пабудове такога грандыёзнага пясочнага замку ўвасабляеца ў сэрыю крызисна-катастрофічных зъяўваў ва ўнутраным і міжнародным жыцці краіны, у нарастанні яе нежыццяздольнасці. І цалкам натуральная, што рэжым, готовы любымі сродкамі захаваць камандныя вышыні, непазъбежна пераходзіць да шырокага выкарыстання рэпрэсіўных стымулаў і фармавання "лягернай систэмы". Такі пераход прыводзіць да стварэння нейкай асаблівай воб-

ласці ў сусветнай палітыка-прававой прасторы, заснаванай на прынцыпах абароны правоў чалавека, дэмакратіі, плюралізму, эканамічнай і інтэлектуальнай свабоды, - своеасаблівай чорнай дзіркі, карыстаючыся астраfізичнай аналётгіяй (я часцей выкарыстоўваю вобраз Чырвонай Дзіркі, маючы на ўвазе багацце бальшавіцкіх мэтадаў). І гэта спаряджае надзвычайнную сітуацыю для праваабаронцаў, якія сутыкаюцца тут не з асобнымі і дастаткова звыклымі "малымі парушэннямі" ў систэме, што ў асноўным адпавядае стандартам сусветнай палітыка-прававой прасторы, а з систэмай зусім іншай - **прынцыпова антыправавой канструкцыі**.

Разбурэнні мэханізмаў кантролю і карэкціроўкі ішло некалькімі някепска ўзгодненымі плынямі. Ужо восеньню 1994 году была зъдзейсненая вельмі амбіцыйная і таму пацярпейшая параза спроба комплекснай атакі ў рамках так званай "праграмы надзвычайных заходаў". Але фактычна ўвядзенне многіх палажэнняў гэтай праграмы зъдзяйснялася далей паэтапна. Так у кастрыч-

ніку 1994 г. аказалася цалкам падарванай сістэма мясцовага самакіравання - фактычна, мясцовыя Саветы былі выціснутыя "прэзыдэнцкай вэртыкальлю". Крок за крокам выводзіліся з-пад якога-небудзь **пазапрэзыдэнцкага кантролю** праваахоўныя ведамствы. У краіне каля двух гадоў дзейнічала вельмі своеасаблівае **надзвычайнае становішча дэ-факта**, калі выканаўчай вэртыкалі прадпісваліся да безумоўнага ўкаранення яўна антыканстытуцыйнага ўказы прэзыдэнта - толькі каля 20 зь іх былі афіцыйна ацэненыя такім чынам Канстытуцыйным судом. Апатэзам гэтага руху сталася нелегітимная змена Канстытуцыі ў лістападзе 1996 г., калі парламэнт і Канстытуцыйны суд (разам зь іншымі судамі) ператварыліся ў дэкараторыўныя, па сутнасці, органы, у прынцыпе ня здольныя зъдзейсніць дзеяньні кантролю і карэкціроўкі прэзыдэнцкай палітыкі на якой-небудзь рэалістычнай правапрымяняльнай аснове. Па сутнасці, краіна перайшла ў **рэжым практычна не абмежаванага заканадаўчымі і часовымі рамкамі надзвычайнага становішча дэ-юрэ**,

гэта значыць, у аснову дзяржаўнай пабудовы была пакладзеная нейкая істотна антыправавая канструкцыя - прасыцей кажучы, **дыхтатура**.

Практычна сінхронна браліся пад наўпроставы кантроль эканамічны сэктар і сфера грамадзянскай супольнасці, сфармаваная на той час. **Таталітарызация эканомікі** была праведзеная дастаткова пасыпхова ў тым пляне, што фактычна была рэстаўраваная камандна-адміністрацыйная систэма, і суб'екты гаспадарання аказаліся ў дастаткова "падвешаным стане", каб цалкам адмовіцца ад легальнай падтрымкі непрарэзыдэнцкіх палітычных сілаў. Дэмагратычна арыентаваны трэці сэктар, куды разам з традыцыйнымі грамадзкімі арганізацыямі фактычна съязніліся незалежныя СМІ і адкінутыя ад дзяржаўнай улады палітычныя партыі, застаецца пакуль апошняй выспачкай супраціву дыктатуры і таталітарызму. І спрабуе па меры сілаў узяць на сябе выціснутыя рэжымам зь іншых сэктараў грамадзтва функцыі кантролю і карэктроўкі. У тым ліку ў першую чаргу - праваабарончы кантроль.

І абсалютна зразумела, што менавіта "выспачкі кантролю" падпалі, падпадаюць і будуць падпадаць пад разнастайны ціск уладаў. Якраз у працэсе нарощваньня гэтага ціску масава парушаюцца права чалавека - перш за ёсё ў адносінах да тых людзей, якія граюць вядучыя ролі ў забесьпячэнні жыцця дзеяньні "выспачак кантролю".

ПРАВЫ ЧАЛАВЕКА І ДЗЯРЖАВА

Правы чалавека могуць парушацца ў самых разнавітых дэмагратычных краінах як дзяржавай, так і іншымі падсystэмамі грамадзтва. Больш за тое, менавіта высокі ўзоровень прававой сыводомасыці часта спараджае зьнешне парадаксальную ситуацыю, калі грамадзянне такой краіны часыцей звязваюцца ў міжнародныя інстанцыі, чым іх значна менш пасыпховыя суседзі па плянэце. Сутнасць справы, вядома, не ў наяўнасці саміх парушэнняў, а ў тым, што дзяржава ўсімі даступ-

нымі сродкамі ў заканатворчай і правапрымяняльнай сферах імкнулася ліквідаваць гэтую парушэнні, па магчымасці разам з прычынамі, якія іх спараджаюць. І, безумоўна, прымала нормы, узгодненны ў рамках сусветнай супольнасці, у тых ситуацыях, калі канфлікт цяжка вырашаецца ўнутры краіны. Дзяржавам, у якіх на ёсё ў парадку з правамі чалавека, уласціва адмаўляць значную колькасць выпадкаў парушэння - асабліва тады, калі парушальнікам правоў зьяўляецца сама дзяржава. Але зусім цяжкі варыянт - масавая маскіроўка парушэнняў, якая развіваецца ў шматплянавую **тэхналёгію дэкаравання рэальныя ситуацыі ў краіне**. Такі падыход характэрны для ўсіх таталітарных рэжымаў. Тыповы прыклад - **дэкараванье перасылду па палітычных перакананнях пад звычайны крымінальны працэс**. Пераважная большасць антыдисайдэнцкіх дзеяньняў камуністычнага рэжыму афармлялася якраз з дапамогай **палітычна індукцыяных** чыста крымінальных справаў альбо псыхіяtryчных дыягназаў. Вельмі важна, каб аперацыі такога кшталту ніколі не абмяжоўваліся колам тых, каго можна было б рэальная лічыць уласна палітычнымі апанэнтамі. Партыйна-савецкая намэнклятура лёгка пераносіла тыя ж мэтады звязаныя разылікаў на любых непажаданых ёй людзей, асабліва грамадзка актыўных і маючых схільнасць да зьвязысьнення грамадзянскага кантролю. І ў гэтым сэнсе палітычна індукцыяная парушэнні правоў чалавека нашмат шырэйшая за перасылд палітычнай апазыцыі як такай. Прычым досьвед таталітарных рэжымаў ХХ стагодзідзя паказвае, што адпаведнае пашырэнне можа адбывацца надзвычай хутка. Дастаткова прывесці ў якасці прыкладу сумнавядомыя савецкія рэпресіўныя хвалі 30-х гадоў, якія ўдарылі па дзясятках мільёнаў людзей, ніяк не звязаных з палітыкай.

Далей мы - даволі фрагмэнтарна ў рамках аўтаматично гэтага артыкула - разгледзім некаторыя важныя праекцыі праваабарончых проблемаў, падкрэсліўшы, аднак, што

кожная з іх заслугоўвае асобнага артыкула, калі на яе цэлай манаграфії.

ПАЛІТЫЧНАЯ ІНДУКЦІЯ

У краіне, дзе ёсё праваахоўная систэма цалкам кантралюеца дыктатарам, зусім не складана арганізаваць чыста крымінальны працэс супраць празмерна актыўнага сябра апазыцыйнай партыі альбо ўпрыгожанай грамадзкай арганізацыі, асабліва калі па сваёй асноўнай працы ён заняты ў эканамічнай сферы. Прыйнаючы, што ва ўмовах, мякка кажучы, спэцыфічнага айчыннага гаспадарчага заканадаўства яўны апазыцыянэр можа лёгтка стаць ахвярай палітычна індукцыяванага працэсу, мы ёсё ж такі не павінны займаць неканструктыўную і вельмі кан'юнктурную пазыцыю, быццам ніякі дэмагратычна арыентаваны палітык на можа быць глыбока замышаны ў крымінальных спраўах. У гэтым пляне вельмі важна систэматычна дасылаваць унёсак презыдэнцкай палітычнай індукцыі ў кожны канкрэтны працэс альбо роднасную группу працэсаў. І вельмі часта амаль ідэальны "лябараторыяй" для такіх дасылаваньняў служаць якраз працэсы, асноўныя фігуранты якіх не адносяцца да кола вядучых публічных палітыкаў ці грамадзкіх дзеячоў альбо зусім апалітычныя. Трэба ясна ўяўляць сабе, што многія фрагмэнты съледчай справы і судовых рашэнняў могуць быць аформленыя дастатковая старанна і цалкам у адпаведнасці з дзеючымі кодэксамі, а асабліва парушэнніе правоў чалавека, звязаныя з пэўным стылем больш жорсткага правапрымяненія, калі на суб'ект увагі ўлады накладаецца фактычна пазасудовае і часта зусім неадэкватнае пакаранне. Важна, што такія факты можна адсачыць, нават не засяроджваючыся ў юрыдычных тонкасцях канкрэтнай справы.

Адзін з яркіх прыкладаў - справа Саманкова, якая фармальна ўзынікла ў пачатку 1996 году пры больш чым дзіўных абставінах. Саманкоў быў арыштаваны і адвінавачаны ў спробе даць буйны хабар памочніку прэзыдэнта Аляксандру Сазонаву (з 1996 да 2001 г. - міністар прадпрымальніцтва і

інвестыцыяў). Самае цікавае было ў тым, што вельмі частыя контакты двух былых калегаў па выбарчай камандзе Лукашэнкі на працягу прыблізна месяца здымаліся спэцапаратурай КДБ, якая, вядома ж, не магла быць усталіваная ў адных з рабочых кабінэтаў прэзыдэнцкага палаца без наўпроставага загаду альбо хаця б ухвалення вышэйшай службовай асобы. Гэта, а таксама некаторыя іншыя дзіўныя абставіны справы (напрыклад, двухгадовае засягваныне съледства пры наяўнасці “ўзяцца з доказамі злачынства!”), наконт якіх ні ў ходзе некалькіх судовых працэсаў, ні проста ў парадку “ўзаемадзеяння з грамадзкасцю” не было дадзена якіх-небудзь выразных тлумачэнняў, дазваляюць даволі ўпэўнена казаць пра ня надта замаскаванае выкананыне канкрэтнай палітычнай замовы са съядомым ужываньнем самага адкрытага **правакавання**. На мой погляд, у гэтым выпадку мы сутыкаемся з грубейшым зь вядомых мне парушэнняў усіх асноўных праваабарончых нормаў у рамках аднаго судова-съледчага працэсу.

Іншы даволі празрысты прыклад - справа былога кіраўніка Ашчадбанку Хілько. Тут, у адрозненьне ад справы Саманкова, дзе дамінавала персанальная кампанія, відаць, дамінавала нейкая групавая ўстаноўка “рэекірскага ўзору”. Кіраўнік дзяржавы ў шэрагу публічных выступаў пропанаваў банкірам кампенсаваць сродкі, страчаныя іх банкамі ў выніку невяртання крэдытаў. За што іх нібыта чакала калі ня поўная амністыйя, дык, прынамсі, выхад са съледчага ізялятара. Палітычнае ўмяшаньне тут відавочнае, але істотна і тое, што справа Хілько ад самага пачатку была вельмі “чыстай” - яму не інкryмінавалася літаральна нічога, акрамя перавышэння службовых пайнамоцтваў пры выдачы двух крэдытаў агульным аб'ёмам \$3 млн., прычым і съледству, і суду былі вядомыя рэальныйя людзі, што скралі гроши.

Трэці прыклад адкрытага выкарыстаньня палітычнай індукцыі - гучна аддадзенае кіраўнікам Адміністрацыі распараджэньне ра-

Улады не цікавяцца грамадзкай думкай адносна зынікненняў апазыцыйных палітыкаў

збрацца з апазыцыйнымі газэтамі. У першую чаргу гэта датычылася “Навінаў”, якія надрукавалі ў цэлым ня вельмі кампрамэтуючы матэрыял пра загарадны дом дзяржсакратара Рады бясьпекі. Хуткасць, зь якой падначаленая кінулася зынішчаць газэту, уражвае. У лічаныя дні адно з буйнейшых апазыцыйных выданьняў Беларусі і аўтар публікацыі былі спустрошаныя фінансавымі санкцыямі фантастычных памераў. Аднак рэпресіўная актыўнасць уладаў абрываўся і на любыя іншыя “небяспечныя” выданьні.

Начальніцкія юрыст-кілеры без асаблівых намаганьняў вынайшли некалькі няхітрых дэкарацыяў, якія забясьпечвалі квазіправавую расправу над любым непажаданым выданьнем.

Самая простая з іх звязаная з ужываньнем папраўкі да Закону аб друку, у рамках якой атрыманыне пасьведчаньня аб рэгістрацыі было ўвязанае з працэдурай узгаднення разъмяшчэння СМІ з мясцовымі ўладамі. Паколькі ад-

міністравія ўсіх узроўняў цалкам кантрлюеца з прэзыдэнцкага палаца, а “узгадненне” ўյёльяе сабой вельмі адвольную працэдуру, не рэгламэнтаваную якімі-небудзь дэталёвымі палажэннямі альбо нарматыўнымі актамі, наўзяў на пасыпховае пераадоленне гэтага бар’ера практычна няма. За выключэннем таго варыянту, у якім прэзыдэнт спалохаецца нейкага яўна неспрыяльнага раззвіцця міжнароднай сітуацыі і трохі “адкруціць назад”.

ПЕРАРЭГІСТРАЦЫЯ І “ПРАЦЭСЫ СПУСТАШЕНЬНЯ”

Сёння добра адпрацаваны мэханізм выдачы двух папярэджаньняў, якія вельмі цяжка аспрэчыць, але іх цалкам дастаткова, каб спыніць альбо прыпыніць на працяглы тэрмін (што вельмі блізка па выніку) дзейнасць СМІ (справа “БДГ” і шэрагу іншых выданьняў). І амаль да дасканаласці даведзены мэханізм магутных фінансавых санкцыяў па справах

ТЭМА

пра “ўшчамленъне гонару, годнасьці і дзелавой рэпутацыі”. Апошняя працэсы вакол “Народнай Волі” - яскравае таму пачьверджаньне.

Вельмі ўніверсальны мэханізм усеагульнай перарэгістрацыі і (альбо) пералічэнаваныя. Так, чарговую перарэгістрацыю павінны праўсць ўсе беларускія тэле- і радыёстанцыі. Разъмяркоўваць частоты і выдзяляць ліцэнзіі прапісана не Міністэрству сувязі, а значна больш ідэялізованаму Міністэрству інфармацыі.

Зразумела, такі магутны мэханізм, як перарэгістрацыя, не аблежаваны сферай СМІ. Яго выпрабаванье ў якасці зброі масавага паражэння ўпершыню прашло ў 1996 годзе ў адносінах да ўсіх суб'ектаў гаспадараньня, трэцяя частка якіх была (нягледзячы на паўгадавае працягненне тэрмінаў) праста страчана, а частка “павісла” бяз шанцаў на нармальны працяг працы альбо нармальную ліквідацыю. Прыкладна тая ж працэдура паўтарылася ў 1998 годзе. У выніку (хаць ня толькі па гэтай прычыне!) мы маем Беларусь, якая выглядае проста дзіркай на эўрапейскай мапе колькасці малых прыватных прадпрыемстваў на 1000 чалавек насельніцтва краіны (прыкладна 2,5) нават на фоне суседзяў і братоў па былому СССР (6,5 - у Рәсей, 5,6 - на Украіне, 45 - на Эўразіяze).

У 1999 годзе праішла ўсеагульная перарэгістрацыя грамадзкіх структураў, і з таго часу разыўся вельмі эфектыўны мэханізм іх ліквідацыі альбо адмовы ў рэгіс-

трацыі. Два дзясяткі арганізацыяў, ліквідаваных за апошнія некалькі гадоў (сярод іх такія сур’ённыя, як “Вясна-97” альбо гарадзенская “Ратуша”), дазволілі адпрацаўцаў гэты мэханізм у дэталях. Знакавай была адмова ў 2001 годзе ў рэгістрацыі праваабарончага грамадзкага аб’яднання “Хельсынкі-

Дзяржавам, у якіх ня ўсё ў парадку з правамі чалавека, уласціва адмаўляць значную колькасць выпадкаў парушэння - асабліва тады, калі парушальнікам правоў зьяўляецца сама дзяржава.

XXI” па адной адзінай прычыне - наяўнасці ў яго статуце права на абарону неакрэслена шырокага кола людзей, не абавязкова сябраў арганізацыі. Што знаходзіцца ў поўнай адпаведнасці з “Дэкларацыяй аб правах і абавязках асобаў, групаў і органаў грамадзтва падтрымліваць і абараніць агульна-прызнаныя права чалавека і асноўныя свабоды”, прынятай рэзоляцыяй 53/144 Генэральны Асамблеі ААН 9 сінэктніка 1998 году і падпісанай, дарэчы, Рэспублікай Беларусь(!). З таго часу ніводная арганізацыя са статутнымі функцыямі ў рамках міжнародных нормаў праваабароны ў Беларусі не рэгіструецца. А скары, накіраваная і акцэнтаваная ў ААН, беларускія ўлады асабліва не непакоіць - бюрократычная працэдура расцягнутая на шмат гадоў. Тут ужо размова ідзе пра жорсткую прамую

гульню супраць маштабаў праваабарончага руху ў краіне.

ПАПЯРЭДНЯЕ ПАКАРАНЬНЕ І КАТАВАНЬНІ

Хаць практычна агульна призна-на, што нашыя съедычы ізялята-ры перапоўненыя, а ўмовы ў іх найцяжэйшыя, выкарыстаныне іх у якасці сродку пазасудовага пакарання працягваеца поўным ходам. Па нармальнай лёгіцы съедзства, у ізялятар варты зъмяшчаць тых, хто асабліва небяспечны для грамадзтва - дэмантруе схільнасць да злачынстваў, зъвязаных з гвалтам. Ці яўна спрабуе перашкодзіць съедзству, праводзячы сваю працу са съедкамі. Альбо гатовы ратавацца ўцёкамі, парушыўшы падпіску пра нявыезд. У гэтым пляне працяглее ізялятарнае ўтрыманье, скажам, Віньнікавай і Старавойтава, якія стацілі падчас такога папярэдняга пакарання рэшткі здароўя, выглядае вельмі дзіўна. І ўжо зусім дзіка выглядае зъмяшчэніе ў съедычы ізялятар Хілько, які ня толькі не перашкаджаў съедзству, але фактычна сам узбудзіў справу пра нядобрасумленнасць некоторых пазычальнікаў Ашчадбанку. І ня быў гатовы да ўцёкаў проста па стане здароўя. Праз 3 тыдні пасля пасадкі ў Хілько разыўся другі шырокі інфаркт, і фактычна астатнія 10 месяцаў да суду ён правёў у турэмнай бальніцы, перажыўши “мімаходзь” апэрацыю па шунтаваныні сэрца. Ні на этапе съедзства, ні ў судзе меры стрыманія яму так і не зъмянілі. Калі ўлічыць, што суд вызначыў яму ў

{ NO COMMENTS }

З выступу старшыні Рады бяспекі Беларусі Генадзя Нявыгласа на прэсавай канфэрэнцыі па выніках сустэрэны кіраўнікоў радаў бяспекі Польшчы, Украіны, Рәсей і Беларусі. Кракаў, сакавік 2004 г.:

“На маю думку, права чалавека - гэта рэч фундамэнтальная для ўсіх краінаў, але ў кожнай дзяржаве яны адаптуюцца настолькі, наколькі гэтага хоча народ. Сытуацыя з правамі чалавека ў Беларусі лепшая, чым у дзясятках іншых краінаў, у тым ліку і эўрапейскіх. Што да зынкіх палітыкаў, дык у мяне няма прычынаў, каб не давяраць тым рашэнням, што прынялі ў гэтых справах беларускія суды. Ставіць пад сумнёў судовыя рашэнні - гэта значыць сумнявацца ўвогуле ў існаваныні дзяржавы. Я добра знаёмы з прыпыненымі крымінальнымі справамі, і паверце, што няма ніякіх падставаў, каб вяртасцца да съедзства, бо ўсё, што можна было зрабіць - ужо зроблена. Гэта праблема занадта палітызаваная. Мы ўсё патлумачылі, але пошук сэнсацыі працягваеца”.

Паводле “Радыё Свабода”

рэшце рэшт меру пакараньня, якая “выпадкова” пераўзыходзіць рэальны тэрмін заходжаньня ў съледчым ізялятры ўсяго на некалькі тыдняў, становіца зразумелым, што падсъедны, а пасыля падсудны атрымаў зусім неадэхватнае пакараньне з гранічнай рызыкай для яго жыцця. На фоне вядомай справы чатырох гарадзенскіх міліцыянтаў, якія забілі падсъеднага і дамагліся для сябе зьмены меры стрыманьня, гэта выглядае чымосьці неверагодным. Але мы цяпер гаворым не пра антыгуманную паводзіны съледства і суду. Мяркую, што ў выпадку з Хілько мы сутыкнуліся з шматмесячным ужываньнем катаваньняў, якія заўважна панізілі яго магчымасці па абароне. Я ўжо не кажу пра зусім садысцкую дастаўку яго ў суд з рукамі, скаванымі за сьпінай кайданкамі, з-за чаго ён ня мог карыстацца адмысловым інгалятарам і прыбываў да месца суду паўжывы.

ЗЫНКНЕНЬНІ ЛЮДЗЕЙ И ПАЛІТЫЧНЫЯ ЗАБОЙСТВЫ

Нашыя ўлады прыклалі нямала высілкаў для таго, каб гіпотэза аб іх саўдзеле ў бясьследным (як здавалася спачатку) зынкненіі такіх вядомых людзей, як Віннікава і Захаранка, Ганчар і Красоўскі, тэлежурналіст Завадзкі, стала гранічна праўдападобнай. Калі, мяркуючы па ўсіх звестках, Захаранка і Ганчар практична ўвесь час знаходзіліся пад негалосным зынешнім назіраньнем, то Віннікава адкрыта ўтрымлівалася ў сваёй кватэры пад дзяржаўнай аховай. І дэтэктыўны сюжэт зь яе ўцёкамі абсалютна нерэальны. Тым больш што ў такім выпадку былі б зусім драконаўскія заходы ў адносінах да канкрэтных ахоўнікаў і вышэйшага кіраўніцтва адпаведных ведомстваў. Тэхналогія пошуку зынкільных (акрамя ўсяго іншага, **былых высокіх службовых асобаў** дзяржавы, якія мелі доступ да вельмі важных сакрэтаў) выклікае натуральнае падзрэнье, што сам пошук простираўся пазбаўлены сэнсу. Каму трэба, тыя і так ведаюць... “Усплываньне” былога старшыні Нацбанку Віннікавай у Лёндане яшчэ больш падкрэслівае верагодную ролю ўладаў

у зынкненіях. І калі задума сцэнарыстаў заключалася ў тым, што ў крытычны момант грамадзкіх дыскусіяў, якія выйшлі на міжнародны ўзровень, зьявіцца жывы “скрадзены” і ўсе зразумеюць, што насамрэч зынкілья проста разбегліся па ўтульных замежжах, то яна правалілася. Асабліва пасыля таго як узьнікла справа патэнцыйнага арганізатора скраданьняў, кіраўніка аддзелу САХР Паўлічэнкі, паказаныя былога начальніка СІЗА Алкаева, імкліва зыняцца з пасадаў генпрокурора і старшыні КДБ і г.д.

Больш чым дзіўна выглядае раптоўная гібель Карпенкі ў выніку “супэрінсульту”, які мог быць абумоўлены мошнай траўмай альбо дозай спэцыяльнага сродку, што забясьпечвае сымяротна рэзкі скакочок цікі.

Вельмі паказальна, што ва ўсіх гэтых гранічна непрыемных выпадках улады не прайўлялі і не прайўляюць асаблівага непакою адносна стану грамадзкай думкі па такім вострым пытаньні, як магчымае дзеяньне ў краіне “эскадранаў съмерці”. Уражаньне такое, што ледзьве не мэтанакіравана палітычна заклапочанай грамадзкасці даеца **адкрыты тэрарыстычны ўрок - для тых, хто разумее, наглядна дэманструюща нічым не абмежаваныя магчымасці спынення праўмернай актыўнасці.**

ЗАМЕСТ РЭЗЮМЭ

Па-першае, на мой погляд, беларускія праваабаронцы павінны засяродзіцца значныя сілы на тэарэтычнай распрацоўцы праваабарончай проблематыкі ў вельмі нетрывіяльных айчынных умовах. У сітуацыі, якая заўважна мяніеца, трэба мець у запасе адэхватнае сэмантычнае поле і адпаведную сістэму ацэнак. Ня варта спадзівацца, што замежная распрацоўкі дазволяць вырашыць усе задачы па-за ўласнай дасылчай актыўнасцю ва ўнікальны ў сваім родзе “беларускай лябараторыі”. Тым, хто перакананы ў дастатковасці наяўнага маніторынгавага і лёзунгавага баражу, раю задумашца над дзіўнымі мэтамарфозамі нашай палітычнай апазыцыі, якая так і не знайшла часу і сродкаў для распрацоўкі суп’ёнай стратэгіі трансфармацыі

краіны, але таксама ў стане відавочнага распаду генэруючай усё больш дарагіх і малаасэнсаваных мерапрыемстваў і нацыянальных лідэраў.

Па-другое, варта звязрнуць увагу на тое, што беларуская дыктатура, фактычна, ужо засвоіла самыя мала шанаваныя мэтады барацьбы зь незадаволенымі - хаця б на ўзроўні “пробных шароў”. **Скрайне неспрыяльны рэзананс зынешнепалітычнай і ўнутрыеканамічнай сітуацыі, зь відавочна найчэшчайшымі эколягі-дэмографічнымі фактарамі, можа ў любы момант падштурхнуць губляючы ўстойлівасць рэжым да лавінападобнага ужываньня мераў, якія некалі Робэрт Конквэст назваў **Вялікім Тэрорам**.**

Пазыцыі Захаду па беларускім пытаньні паступова кансалідуюцца і становяцца больш жорсткімі. Эпоха лагоднасці, даравальная эўрапейцам, якія абагаўляюць кансансус у рамках перамоваў, і ня вельмі абцяжараным мадэляваньнем беларускай рэчаіснасці, падышла да канца. Цяпер сітуацыя дастатковая акрэслілася, і наўрад ці хтосьці ўсур’ёз разылічвае на канструктыўны дыялёг з айчынай Прэзыдэнтурай, што на дух не пераносіць якія-небудзь формы кантролю небясьпечнай бязглаздзіцы, якую яна чыніць (аднак поўную сэнсу ў рамках уласных мэтаў і задачаў!). І трэба ясна разумець, што асобныя маніторынгі, якімі б важнымі яны ні былі, наслойваюць пацьвярджаючы эмпірычны матэрыял на абсолютна выразную мадэль дзеяньняў Прэзыдэнтуры. Для якой праўы чалавека - простираючы зыняважліва малая велічыня ў дастатковая прадуманай сістэме мэтадаў, якімі яна забясьпечвае самазахаваньне і нават узмацненіе пазыцыяў унутры краіны.

Пры існующых тэндэнцыях пашушніні правоў чалавека будуць імкліва размножвацца, прычым у сэктарах актыўнасці ўлады, якія лёгка прагназуюцца. Рашэнню задачаў дасягнення “трэцяга тэрміну” будзе прынесенае ў ахвяру любое права асобна ўзятага чалавека, групы, партыі, грамадзкага аб’яднання, меншасці, насельніцтва ў цэлым.

Па-за юрыдъчным полем

Андрэй Казакевіч, палітоляг

Каб зрабіць зразумелай дыскусію наконт праваабароны і права, дастаткова памятаць, што абарона правоў - гэта найперш стаўка ў барацьбе за сацыяльную прастору, бо размова практична заўсёды ідзе, натуральна, пра абарону па-за межамі юрыдъчнага поля.

Праваабарончыя арганізацыі Беларусі часта кажуць пра права, права і нават законнасць, прыкладаючы ўсе намаганьні, каб казаць ад іх імя. Але іх выступы ад імя права для самога юрыдъчнага поля, напоўненага судамі, праваахоўнымі органамі, адвакатурой, універсітэтамі, юрыдъчнымі кансалтынгамі і г.д. - *Nishio*. У межах юрыдъчнага поля ад імя права легітимна выступаюць зусім іншыя суб'екты - суд, пракуратура, універсітэт - праваабарончыя арганізацыі знаходзяцца тут на глыбокай пэрыфэрый.

Праваабарончыя арганізацыі створаныя, каб казаць ад імя і для права, але па-за межамі права - для палітыкі, грамадзянскай супольнасці, народу, людзей і г.д. Юрыдъчнаму полю яны практична невядомыя, а іх пазыцыя ў яго межах слаба акрэсленая.

1.

Праваабарончыя арганізацыі як уладальнікі легітимнай кампэтэнцыі кажуць ад імя права ў палітычнай і грамадзкой сфэры, гатовыя мабілізавацца для барацьбы з усім, што можа спрыяць іх "народнай" рэпрэзэнтациі, але замацавацца ў юрыдъчным полі яны пакуль ня здольныя.

У законатворчым працэсе дамінуюць Адміністрацыя прэзыдэнта, Рада міністраў ды Палата прадстаўнікоў. Выводы праваабарончых арганізацыяў у адносінах да систэм беларускага заканадаўства базуюцца (за выключэннем хіба што выбарчага права ды заканадаўства, якое рэгулюе дзейнасць грамадzkіх арганізацыяў і

У межах юрыдъчнага поля ад імя права легітимна выступаюць... суд, пракуратура, універсітэт, а праваабарончыя арганізацыі знаходзяцца на глыбокай пэрыфэрый.

партыяў) на стэрэатыпах, ідэалёгіі і рэдка звязаных з рэальнай прававой практикай, бо звычайна зводзяцца да меркаванняў па вузкім коле пытанняў, цікавых для "публікі".

З іншымі шляхамі ўплыву на прававое поле (тлумачэнне нормаў, аўтарытэт і навучанье) ситуацыя ня лепшая. Нейкага заўважнага аўтарытэту (ці якога-небудзь іншага сымбалічнага капіталу) ніводная арганізацыя ня мае. Калі раней сам выступ ад імя праваабарончай арганізацыі даваў нейкую легітимнасць, то цяпер няма і гэтага.

Знакавых постасцяў з акадэмічнай супольнасці ў беларускім праваабарончым руху няма, як і трывалых контактаў з гэтай супольнасцю. Друкаваныя выданні (часам нядрэнныя) заста-

юцца невядомымі па-за межамі палітычнай і грамадзкой сферы. На прэзэнтацыях звычайна прысутнічае палітычны і каляпалітычны бамонд, супрацоўнікі амбасадаў, але практична ніколі тыя, каго мы называем "спэцыялістамі" і "вучонымі".

Уплыў на адукцыю юрыстаў (самага рознага кшталту) практична адсутнічае. Розныя "адукцыйныя" сэмінары, разылічаныя на НДА-юрыстаў, нельга прымаць сур'езна.

Адзінае, што трывала замацавана за праваабаронай - імпарт прававых стандартоў і бясплатная юрыдъчная дапамога, што патрабуе невялікага камэнтару.

2.

Імпарт стандартаў. Праваабарончыя арганізацыі старанна займаюцца пашырэннем ведаў пра права чалавека, механізмы іх рэалізацыі ў іншых краінах, вызначаюць іх сутнасць і змест. Але такі імпарт не ідзе ў прававое поле, а прымае форму своеасаблівай новай ідэалёгіі для палітычнай ды грамадзкой супольнасці. Імпарт стандартаў ператвараецца ў звычайную ідэаліягічную працу з "заходній" тэматыкай абароны сэксуальных меншасцяў, уцекаючай і прадухілення ксэнофобіі.

Бясплатная юрыдъчная дапамога. Значная колькасць нават саміх праваабаронцаў звязана з сутнасцю сваёй дзейнасці менавіта з такой дапамогай. Трэба зазначыць, што гэтая сфера юрыдъчнага поля на самой справе шчыльна заселеная праваабарончымі арганізацыямі, якія ў пэўнай ступені задавальняюць патрэбы як прадстаўнікоў палітычнай і каляпалітычнай сферы, так і насельніцтва. Да якасці такай дапамогі, натуральная, трэба ставіцца насыцярожана, як, дарэчы, і да ўсяго бясплатнага. Калі выклікаць зацікаўленасць, жаласціваць, разуменне "ідэйнай блізкасці", то, можа, бясплатныя юрысты і будуть працаўваць, калі ж не... На жаль, ня ўсе ў нас нішшэнцы і больш схільныя любіць бліжнягага, а ня дальняга, хаяць раз на раз не прыпадае.

3.

Адносіны праваабарончых арганізацыяў да юрыдычнага поля могуць схаваць іх існаваньне як часткі палітычнай сфэры, насамрэч больш значнае, бо такія арганізацыі зьяўляюцца важным элемэнтам беларускіх палітычных кампаніяў (інфармаваныне пра парушэнье правоў чалавека, выбарчага заканадаўства, правоў НДА, партыяў і г.д.), фармуюць юрыдычную інфраструктуру выбарчых кааліцыяў, систэму назірання (якую чамусьці палітычна карэктна называюць “незалежнай”) і г.д.

Нават генэтычна многія праваабарончыя арганізацыі паўстavalі як “юрыдычныя службы” палітычных рухаў з функцыямі прававога “прыкрыцця”, абароны актыўістаў у судах і інфармацыйнай падтрымкі. Праваабарончы цэнтар “Вясна” (тады яшчэ “Вясна-96”) паўстаў і доўгі час працаваў выключна як частка палітычнага руху, разглядаўся як яго неад’емная частка з вызначанымі функцыональнымі абавязкамі. Адаптаваны агульнай праваабарончай тэматыкі адбылася пазней. Выразную палітычную генэалёгію мае і Беларускі Хельсынскі Камітэт. Але і генэалагічна “юрыдычныя” арганізацыі (кшталту НТПД) з гатоўнасцю прымаюць правілы, зададзены палітычнай і грамадской сферай.

4.

Што такое “праваабарончыя арганізацыі Беларусі”? Кампетэнтная супольнасць юрыстаў, аўтарытэтныя крыніцы ведаў пра права, ідеалігічныя работнікі ў галіне правоў чалавека, бясплатная дапамога насељніцтву, юрыдычная служба палітычнага руху... ці нешта іншае? Праваабарончыя арганізацыі спрабуюць увабраць у сябе ўсё вызначанае ў розных прaporціях, але заўважыць гэта можна толькі тады, калі глядзець з боку палітыкі. Ці можна іх убачыць зь іншых бакоў (хоць бы нейкія абрэсы), - пытаньне адкрытае. Бо яшчэ ў XVIII стагодзідзі было зазначана: *esse est percipi**. І па-іншаму ніяк.

* Існаваць - значыць быць успрыятым (лац.)

У лесе пад Менскам

сабраліся абаронцы правоў чалавека

Беларускі праваабарончы рух кансалідуецца. Гэта засьведчыў першы Форум праваабаронцаў, які прайшоў у студзені на Меншчыне. Яго ўдзельнікі правдэмантравалі адзінства ў поглядах на сітуацыю ў нашай краіне і выказалі рашучасць дамагаца ад уладаў выканання міжнародных абавязкаў і павагі да правоў чалавека.

23-24 студзеня ў доме адпачынку “На ростанях” пад Менскам прайшоў першы Форум беларускіх праваабаронцаў. Ужо стала сумнай традыцыяй, калі для правядзеньня подобных мерапрыемстваў у сталіцы немагчыма арэндаваць памяшканыне. Гэтым разам у апошні момент арганізаторам адмовілі Раубічы, таму Форум знаходзіўся на мяжы зрыву... У залі дому адпачынку было амаль марозна, але гэта толькі падкрэсліла асаблівасць сітуацыі ў нашай краіне, дзе за зынешнім “спакоем” і “парадкам” хаваецца хітрай і драпежная пачвара аўтарытарызму.

Арганізаторамі мерапрыемства выступілі 8 беларускіх арганізацыяў (Праваабарончы цэнтар

“Вясна”, Таварыства беларускай мовы, “Прававая дапамога насељніцтву”, “Незалежнае таварыства прававых дасыледаванняў”, Беларускі Хельсынскі камітэт, Беларуская асацыяцыя журналістаў, “Цэнтар па правах чалавека” і “Прававая ініцыятыва”) і Міжнародная фэдэрэцыя правоў чалавека. Іх выслікамі было сабрана каля 150 праваабаронцаў з Беларусі і колькі дзясяткаў замежных гасцей.

“Мы павінны абмеркаваць праўлемы з правамі чалавека ў Беларусі і выпрацаваць шляхі іх вырашэння”, - сказаў ва ўступным слове **Алесь Бяляцкі**. Паводле яго словаў, ідэя падобнага Форуму з запрашэннем замежных партнераў існавала даўно, але толькі цяпер яна была рэалізаваная. У сваім на-

ступным выступе на Форуме Бяляцкі спыніўся на гісторыі праваабарончага руху ў Беларусі. “Мы пачыналі не на пустым месцы”, - сказаў ён, падкрэсліваючы існуючу пераемнасць традыцыяў.

Кіраўнікі галоўных беларускіх праваабарончых арганізацыяў, як зарэгістраваных, так і нядавана ліквідаваных уладамі, падзяліліся сваімі думкамі пра стан правоў чалавека ў Беларусі, выказалі прапановы па стратэгіі і тактыцы дзеянасці.

“Задача беларускіх праваабаронцаў, як і ў часы СССР, - дамагацца ад уладаў выкананьня міжнародных абавязкацельстваў”, - гаварыла кіраўніца БХК **Таяцяна Процька**. Яна выказалаася за тое, што для праваабаронцаў ужо наўдылошоў час аб’яднаць высілкі, падзяліць накірункі працы і наладзіць абмен інфармацыяй. Процька прапанавала стварыць фонд абароны праваабаронцаў, каб у выпадку чаго не галадалі ўхныя сем’і, а таксама ўключыць у сферу дзеянасці праваабарончых арганізацыяў “выяўленыне і баражбу з карупцыяй”. “Асабліва небяспечна, што праваабаронцаў спрабуюць перацягнуць на свой бок як улады, так і апазыцыя”, - лічыць кіраўніца Хельскага камітету. Кіраўнік ліквідаванай “Прававой дапамогі насельніцтву” Алег **Воўчак** такса-

Філіп Кальфаян

ма выказаўся за неабходнасць стварэння фонду дапамогі сем’ям праваабаронцаў. Ён нагадаў, што ўлада вядзе шырокамаштабную атаку на праваабарончы рух, нібыта рыхтуе і рэфэрэндум. Таму трэба выпрацоўваць тактыку, як супрацьстаяць гэтым дзеяньням улады, гаворыць Воўчак.

Старшыня Цэнтра па правах чалавека **Вера Страмкоўская** зазначыла, што “беларуская судовая систэма ператварылася ў поўны фарс” і што сёньня важна “выказаўца салідарнасць ня словамі, а

канкрэтнымі дзеяньнямі”. **Людміла Гразнова** згадала пра зынкльых беларускіх палітыкаў, пра загадковую смерць Генадзя Карпенкі. “Нас загналі ў рэзэрвацыю. У такім стане мы бяспечныя для ўлады”, - пэсымістична зазначыла яна. А дэпутаты Палаты прадстаўнікоў, сябры групы “Рэспубліка” Сяргей Скрабец і Валеры Фралоў запомніліся пушчанымі сярод удзельнікаў Форуму чуткамі пра быццам бы хуткі роспуск прэзыдэнтам “парламэнту” і ўвядзеньне надзвычайнага становішча ў краіне.

Вельмі прадстаўнічым выглядалі дэлегацыі міжнародных праваабарончых арганізацыяў. Яны прыехалі з Польшчы, Францыі, Швэцыі, Украіны, Літвы, Малдовы, Чэхіі, Рәсей. Многія з замежных гасцей выступілі з прывітальным словам, якім, аднак, не абмежаваліся: гаварылі пра сваё бачаныне сітуацыі ў Беларусі, дзяліліся досьведам, абязвалі падтрымку. Варты зазначыць, што напярэдадні адкрыцця Форуму беларускае тэлебачаныне тэрмінова вярнула ў этэр сумнавядому перадачу “праваабаронцы” Яўгена Новікава. Відаць, каб паказаць замежным гасцям, што і афіцыйныя ўлады краіны дбаюць пра права чалавека. Толькі вось рэакцыя атрымалася адваротнай...

Прадстаўнік Міжнароднай фе-

Марэк Шымчык

дэрацыі правоў чалавека **Філіп Кальфаян** прызнаўся: яшчэ тро гады таму ён нават не падазраваў, што ў Беларусі будзе мацнечь тэндэнцыя да пагаршэння сітуацыі з правамі чалавека. “Прэзыдэнцкая адміністрацыя ўзмацніла ціск і спрабуе канчаткова зьнішчыць грамадзянскую супольнасць... Супраціў і Салідарнасць!”, - такім словамі ён скончыў сваю прамову.

Вядомы расейскі праваабаронца **Сяргей Кавалёў** у сваім выступе спыніўся на “саюзе грамадзянскіх элітаў”, адзначыў імкненіне расейскай дзяржавы ўзяць пад кантроль грамадзянскую супольнасць. Паводле словаў Кавалёва, “у нашых краінах ня вельмі цяжка быць прарокам, калі толькі прароцтвы пэсымістычныя”... Прадстаўніца “Міжнароднай Амністый” **Наталі Лосэкут** гаварыла пра тое, што Беларусь уяўляеца ёй “краінай, дзе тэорыя правоў чалавека і практика моцна адрозніваюцца”. Яна лічыць, што пазытыўных зьменаў у нашай краіне можна дасягнуць не праз трэнінгі, лябіванье ці просьбы, а толькі з дапамогай міжнароднага ціску. Спадарыня **Лосэкут** выказала спадзіванье, што сёлета будзе прынятая рэзалюцыя Камісіі ААН па правах чалавека адносна Беларусі.

Ганна Нэйстат, сябра маскоўскага прадстаўніцтва Human Rights Watch (штаб-кватэра гэтай міжнароднай арганізацыі знаходзіцца ў Нью-Ёрку, а на ашарах СНД яна дзейнічае ў Маскве і Ташкенце), гаварыла, што яны “імкнуща быць у курсе сітуацыі ў Беларусі” і рыхтуюць некалькі проектаў, якія будуть рэалізоўвацца ў нашай краіне. Яна наракала на недахоп інфармацыі пра Беларусь і крытыкавала аптымістычныя погляды на рэзалюцыю ААН па Беларусі: “Гэта хітры дакумэнт, які нічога не мяняе. Расея, напрыклад, ігнаруе рэзалюцыю па Чачні”.

Сэнатар Чэскага парламэнту, пратэстанцкі пастар Здэнэк Барта перадаў Форуму беларускіх праваабаронцаў прывітаныні ад былога прэзыдэнта Чэхіі Вацлава Гавэла і старшыні Сенату сп. Підгарта. Прадстаўнік Швэцкага фонду “Міжнароднай Амністый” **Улф Бэрціл Андерсан** канстатаваў, што Беларусь сталася “чорнай дзіркай у цэнтры Эўропы”. У той жа час ён адзначыў, што сёньня “важна, каб міжнародныя праваабарончыя арганізацыі пераконвалі журналістаў пісаць пра Беларусь”. Яшчэ адзін прадстаўнік “Міжнароднай Амністый”, намеснік старшыні яе структуры ў Малдове **Вячаслаў Цыркан** гаварыў пра тое, што си-

туацыя з правамі чалавека ў яго краіне лепшая, чым у Беларусі. Ён распавёў пра пікет, які ладзіўся 10 сінегня 2003 г. у Кішынёве каля беларускай амбасады.

Валянцін Гефтэр, які прадстаўляў Інстытут правоў чалавека, спыніўся на проблемах праваабарончага руху ў Расеі (пры гэтым не закранаючы сітуацыю ў Чачні). Па ягоных словаў, Расея і Беларусь, “рухаючыся рознымі шляхамі, падыйшлі да аднолькавай сітуацыі” і “працэс постсавецкай дэмакратызацыі мы прайгралі”. Тым ня менш, расейскія праваабаронцы праводзяць і грамадзкія кампаніі, і “ўкіданьне” законапраектаў у Думу. **Марэк Шымчык**, прадстаўнік варшаўскага Хельсынскага фонду па правах чалавека, коратка распавёў пра гісторыю праваабарончага руху ў Польшчы, у прыватнасці, пра гісторыю свайго фонду (бо ў Польшчы існуе яшчэ і Хельсынскі камітэт). Ягоная арганізацыя займаецца асьветніцкай дзейнасцю ў сферы правоў чалавека. “Вам у Беларусі сёньня горш, чым было падпольнаму польскому Хельсынскому камітэту ў часы камунізму. Але ў нас тады не было такога кампутарнага абсталівання, а пра інтэрнэт нікто і ня марыў”, - сказаў сп. Шымчык. Па ягоных словаў, польская калегі не зъбіраюцца падказваць беларускім праваабаронцам, што яны мусіць рабіць. “Але мы вам дапамагалі, дапамагаем і будзем дапамагаць. Беларусь мае спэцыяльнае месца ў сэрцах палякаў!” - так закончыў ён сваю прамову. **Стасіс Каўшыніс** з Фонду падтрымкі правоў грамадзянін (Літва) падзяліўся досьведам працы сваёй арганізацыі. Яна мае філіі ў некалькіх літоўскіх турмах, плянуе распачаць навучанье правам чалавека паліцыянтаў.

На другі дзень Форуму з прамовамі выступілі пасол АБСЭ **Эберхард Хайкен**, прадстаўнікі Эўрапейскай камісіі Эўразіязу, Генэральнага дырэктарата па правах чалавека, Бюро па дэмакратычных інстытутах і правах чалавека АБСЭ.

Важней часткай Форуму з'яўля-

Эберхард Хайкен

лася праца ў групах. Такіх групай з дэлегатаў і гасцей было сфармавана шэсць: нацыянальныя мэханізмы абароны правоў і свабодаў чалавека; канстытуцыйныя гарантый і мэханізмы рэалізацыі выбарчых правоў; праблемы гвалтоўных зынкненняў; свабода слова; прававая база і рэальныя магчымасці дзейнасці СМИ; свабода мірных сходаў, свабода асацыяцыяў; лінгвістычныя правы. Абмеркаванні праблемаў праходзілі досыць актыўна, уздымаўся дыскусійны пытанні, дарэчы, пры актыўным удзеле праваабаронцаў з замежжа. Па выніках працы ў групах была складзеная рэзоляю-

цыя Форуму і рэкамэндацыі для беларускіх праваабаронцаў, уладаў Беларусі і міжнароднай супольнасці.

Удзельнікі першага Форуму беларускіх праваабаронцаў былі адзіны ў тым, што толькі кансалідаванымі высілкамі, салідарнымі дзеяннямі можна сёньня паспяхова дзеянічаць у нашай краіне. Бо ўладзе вельмі зручна распраўляцца з кожным паособку, паціху, без непатрэбнага ёй рэзанансу, зацягваючы чарговую ахвяру ў “чорную дзірку” Эўропы...

Андрэй Палескі

Здымкі Лявона Сямашкі

Сяргей Кавалёў, расейскі праваабаронца, пра зынкненны беларускіх апазыцыйных палітыкаў:
“Улада мае толькі адзін спосаб адмыцца ад такіх падазрэнняў - гэта поўная празрыстасць расцсьледавання. Маўляў, вы нас падазраеце ў тым і тым, дык вось вам дакумэнты. Вось вам нашыя старанні знайсці выкрадальнікаў і забойцаў”.

Гары Паганяйла, вядомы беларускі адвакат:

“Раней свободная карпарацыя беларускай адвакатуры сёньня стала жорстка кіравацца ўладай. У рэспубліцы каля 1400 адвакатаў, а гэта вельмі мала. У Беларусі няма прыватных адвакацкіх кантораў, адсутнічае здаровая канкурэнцыя, квітнее каруция”.

Заява

*удзельнікаў
Форуму
праваабаронцаў
з нагоды частых
выпадкаў
збыцця
актыўістаў
праваабарончых
арганізацыяў*

Мы, удзельнікі Форуму праваабаронцаў, выказываем абурэнні з нагоды збыцця сябраў Грамадзкага аў'яднання Беларускага Хельсынскага камітэту ў г. Белаазёрску Берасцейской вобласці.

Мы выказываем маральную падтрымку і салідарнасць Наталі Акаронка, Эльвіры Ткачэнка, Яўгену Акаронку ў іх дзейнасці па абароне правоў чалавека.

Мы звязртаемся да праваахоўных органаў з патрабаваннем правесці поўнае і аб'ектыўнае расцсьледаванне па факце збыцця праваабаронцаў.

Таксама выклікаючы заклапочанасць частых факты збыцця праваабаронцаў, а таксама бяздзейнасць праваахоўных органаў у папярэджанні дадзеных выпадкаў і пакаранні вінаватых асобаў.

Менск, 24 студзеня 2004 г.

Рэзалюцыя беларускіх удзельнікаў Форуму праваабаронцаў

Мы, беларускія ўдзельнікі Форуму праваабаронцаў, заслухаўшы даклады і аблеркаваўшы пытаныні выкананыня правоў чалавека ў Рэспубліцы Беларусь, з глыбокай занепакоенасцю за сучаснасць і будучыню нашай краіны адзначаем шматлікія факты парушэння правоў чалавека ў Рэспубліцы Беларусь, якія выражаютца ў палітычна матываваных выкраданнях і перасъедзе апанэнтаў рэжыму, незаконным увядзеныні цэнзуры ў СМИ, перасъедзе журналістаў незалежных СМИ за публікацыю матэрыялаў, што ўтрымліваюць крытыку палітыкі презыдэнта і яго атачэння, ліквідацыі па ініцыятыве дзяржаўных органаў, у тым ліку ў судовым парадку, незалежных газетаў і грамадзкіх арганізацый, парушэнні рэлігійных правоў грамадзянаў і іншых парушэннях палітычных, грамадзянскіх, выбарчых, сацыяльных і моўных правоў.

Многія з прынятых заканадаўчых актаў не адпавядаюць міжнародным нормам у галіне правоў чалавека і вядуть да парушэння канстытуцыйных правоў грамадзянаў у Рэспубліцы Беларусь. Сярод іх законы Рэспублікі Беларусь “Аб свабодзе сумлення і рэлігійных арганізаціях”, “Аб масавых мірапрыемствах у Рэспубліцы Беларусь”, “Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь”, а таксама праект закона “Аб сроках масавай інфармацыі ў Рэспубліцы Беларусь”.

У Рэспубліцы Беларусь адсутнічае незалежная судовая сыстэма як самастойная галіна ўлады, няма інстытуту незалежнай адвалоўкі. Гэта робіць фактычна не-

магчымай абарону парушаных правоў грамадзянаў у судовым парадку, пазбаўляе грамадзянаў краіны права на незалежнае і справядліве судовае разьбіральніцтва, абмяжоўвае доступ да правасудзьдзя.

Асаблівую занепакоенасць прадстаўнікі праваабарончага руху Беларусі выклікае тое, што дагэтуль не праведзена поўнае, аб'ектыўнае і галоснае рассьледаванне гвалтоўных выкраданняў вядомых палітычных і грамадзкіх дзеячоў Юрыя Захаранкі, Віктара Ганчара, Анатоля Красоўскага, Дзмітрыя Завадзкага.

Выснова абытых, што такое рассьледаванне не праведзена, знайшла сваё адлюстраванне ў афіцыйным дакладзе Камітэту па юрыдычных пытаннях і правах чалавека Парламэнтскай Асамблеі Рады Эўропы.

Дадзеная выснова і інфармацыя, якая стала вядомай у выніку правядзення журналісткіх і грамадзкіх рассьледаванняў, дае падставы меркаваць аб дачыненіі некаторых высокапастаўленых дзяржаўных чыноўнікаў і службовых асобаў, у тым ліку генэральнага праукорора В. Шэймана, міністра спорту Ю. Сівакова, міністра ўнутраных спраў У. Навумава, афіцэра СОБР Д. Паўлічэнкі і іншых да зьдзяйснення злачынстваў, скіраваных на выкраданне, а магчыма, і фізычную ліквідацыю Ю. Захаранкі, В. Ганчара, А. Красоўскага, Д. Завадзкага па палітычных матывах.

Мы - прадстаўнікі праваабарончага руху Беларусі - прыйшли да ВЫСНОВЫ, што:

- сітуацыя з выкананынем правоў чалавека ў Беларусі няўхільна пагаршаецца;

- прадстаўнікі афіцыйных уладаў груба парушаюць Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь, міжнародныя пакты і канвенцыі, ратыфікаваныя Рэспублікай Беларусь, рэзалюцыі і рэкамэндациі міжнародных арганізацый, у тым ліку ААН, АБСЭ, ПАСЭ і інш.;

- у Рэспубліцы Беларусь мае месца дыскрымінацыя па нацыянальнай, рэлігійнай і моўнай прыкмете ў разнастайных формах і праявах;

- у краіне створаны жорсткі аўтарытарны рэжым асабістай улады А. Лукашэнкі, фактычна зыншчыненія такіх інстытутуў грамадзянскай супольнасці, як незалежныя электронныя і друкаваныя СМИ, незалежныя грамадзкія арганізаціі, а створаная нядаўна адзінай дзяржаўной ідэалёгія съведчыць пра зъяўленне ў краіне элементаў таталітарызму;

- перасъедзе і перашкоды ў дзеяниях правыабаронцаў ставяць праваабарончую дзеяньніцу па-законам.

МЫ - удзельнікі Форуму беларускіх праваабаронцаў - ПАТРА-БУЕМ ад афіцыйных уладаў Рэспублікі Беларусь:

- няўхільна прытрымлівацца міжнародных абавязкаў у галіне правоў чалавека, узятых на сябе Рэспублікай Беларусь, а таксама прыняць меры да рэальнага забесьпячэння гарантаваных Канстытуцыйнай правоў і свабодаў грамадзянаў у Рэспубліцы Беларусь і рэалізацыі выпрацаваных

удзельнікамі Форуму рэкамэндацый;

- правесці поўнае, аб'ектыўнае і галоснае рассыльедаванье зынкненняў Юрыя Захаранкі, Віктара Ганчара, Анатоля Красоўскага, Дзымітрыя Завадзкага і дзеяньняў (бязьдзеяньня) у сувязі з гэтымі рассыльедаваньямі вышэйших службовых асобаў Рэспублікі Беларусь. Таксама лічым абавязковым на час рассыльедаванья прыпыніць паўнамоцтвы магчыма датычных да дадзеных злачынстваў службовых асобаў;

- пачаць распрацоўку законаў у галіне правоў чалавека, якія забясьпечваюць неад'емныя права грамадзянаў і адпавядаюць патрабаванням міжнародных нормаў і Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь;

- унесці зьмены ў дзеячае выбарчае заканадаўства, скіраваныя на забесьпячэнне прынцыпаў адкрытасці, празрыстасці і дэмакратычнасці выбарчага працэсу, якія гарантуюць рэалізацыю выбарчых правоў грамадзянаў краіны, а таксама забясьпечваюць грамадзкі кантроль выбараў;

- правесці галосны і адкрыты дыялог паміж грамадzkімі арганізацыямі, праваабарончымі групамі і прадстаўнікамі дзяржаўных органаў па пытаньнях зьменаў заканадаўства і практичнай рэалізацыі патрабаванняў, выкладзеных у гэтай рэзалюцыі.

Адной з самых тэрміновых проблемаў такога дыялогу павінна стаць пазытыўнае супрацоўніцтва ўладаў краіны зь сем'ямі зынкльых, праваабарончымі арганізацыямі, незалежнымі юристамі і міждзяржаўнымі структурамі.

Мы ўпэўненыя, што практичная рэалізацыя патрабаванняў, выкладзеных у дадзенай рэзалюцыі, дазволіць адрадзіць грамадзянскую супольнасць і стварыць систэму дзяржаўнай улады, заснаваную на няухільным выкананьні правоў грамадзянаў у Беларусі, а таксама дазволіць пераадолець са-маізацияю і пабудаваць дэмакратычную, прававую дзяржаву.

Менск, 24.01.2004 г.

Гарантыя дэмакратыі - няспынны рух наперад

На Форуме былі прадстаўленыя праваабарончыя арганізацыі з самых розных краінаў (Польшча, Літва, Украіна, Расея, Чэхія, Малдова, Францыя, Швэцыя). Кожная з іх мае свой шлях вырашэння проблемаў. Нехта яго ўжо прайшоў, іншыя яшчэ знаходзяцца на гэтым шляху. Але супольны досьвед праваабаронцаў уяўляе сабой карціну найноўшай гісторыі. Якога прагрэсу дасягнулі нашыя суседзі ў сваёй дзейнасці? Як яны ацэньваюць наш досьвед? З гэтым і іншымі пытанынямі карэспандэнт “Асамблеі” звярнуўся да гасцей Форуму беларускіх праваабаронцаў.

МЕНШ ПЭСЫМІЗМУ!

Андрэй Сафонаў, заснавальнік і віцэ-прэзыдэнт фонду “Цэнтар па абароне правоў чалавека ў Прыднястроўі”, рэдактар прыднястроўскай “Новай газэты”:

- Я думаю, што праваабарончы рух у Беларусі дасягнуў пэўнага прагрэсу. Мне здаецца, нават большага, чым думаюць самі беларускія праваабаронцы. Калі я слухаў некаторыя выступы падчас форума, у мяне склалася ўражанье, што самі выступоўцы схільныя памяншаць свае дасягненні і аддавацца пэсымізму. Некаторыя лічаць, што працяг іх дзейнасці на дасыць належнага эфекту. Гэта ня так. Справа ў тым, што хто б і як бы ні ацэньваў падзеі ў Беларусі, тым ня менш краіна знаходзіцца ў Эўропе і юрыдычна прызнаная на міжнародным узроўні. Тому улады вымушаныя ў значнай ступені ўлічваць міжнародныя прававыя пастановы. Гэта ўжо вялікі плюс у параўнаньні з многімі іншымі дзяржавамі. Па-другое, у шэрагі праваабаронцаў ідуць людзі новай фармацыі. Раней, на-

Андрэй Сафонаў

колькі я разумею, уся дзейнасць праваабаронцаў зводзілася да крытыкі ўлады. Цяпер больш увагі надаецца парушэнню правоў, кваліфікаванай дапамозе людзям. У рэшце рэшт, шмат якія пытаныні атрымліваеца вырашаць. Вядома, ёсьць паразы, але таксама ёсьць і посьпехі.

ТАЙНЫ ДЛЯ МІЖНАРОДНАЙ СУПОЛЬНАСЬЦІ НЕ ІСНУЕ

Ганна Нэйстат, дырэктар маскоўскага прадстаўніцтва міжнароднай арганізацыі “Human rights watch”:

- Прымемна зъдзіўляе тое, што пры ўсім ціску на праваабаронцаў атрымалася зладзіць такі форум. Гэта дае вялікую надзею на будучыню праваабарончага руху ў Беларусі і на паляпшэнне сітуацыі з правамі чалавека ўнутры краіны.

Асноўным дасягненьнем я лічу тое, што падзеі, якія ў вас адбываюцца, не зъяўляюцца тайной для міжнароднай супольнасці. Інфармацыя зь Беларусі паступае. Гэта вялікае дасягненне такіх арганізацый, як ПЦ “Вясна”, “Беларускі Хельсынскі камітэт” і іншых.

Зразумела, заўтра сітуацыя ня зьменіцца, але тое, што інфармацыя ёсьць, яна зьбіраецца, вельмі важна. Больш за тое, мне здаецца, што грамадзкі пратэст, які існуе ў Беларусі, відавочны. Я думаю, гэта таксама дасягненне праваабарончай супольнасці.

У кампэтэнцыю нашага маскоўскага прадстаўніцтва ўваходзіць супрацоўніцтва з беларускімі праваабарончымі арганізацыямі. Але, на жаль, сёньня мы робім менш, чым хацелася б.

ШЛЯХ ТРЭБА ПРАЙСЫЦІ ДА КАНЦА

Юры Ўдовін, намеснік старшыні грамадзкай праваабарончай арганізацыі “Грамадзянскі контроль” (Санкт-Пецярбург):

- У сферы парушэння правоў чалавека Расея да вас набліжаецца ўсё больш і больш. У гэтым сэнсе мы ўжо можам съмела аб'ядноўвацца. Але ёсьць і нагода для аптымізму. Я - немалады чалавек, але мяне суцяшае той факт, што мы працуем ужо нават не для дзяцей, а для ўнукаў. Думаю, спыняща на гэтым ня трэба. Уявіць сабе 10-15 гадоў таму тое, чым мы займаємся цяпер, было немагчыма. Выходзяць газэты, ёсьць інтэрнэт і магчымасць інфармаваць адзін аднаго. Працэс дэмакратызацыі і лібералізацыі непазыбжны і гісторычна абумоўлены. Магчыма, будучы нейкія трагічныя падзеі на

Наталі Лосэкут

гэтым шляху, але яго трэба прайсьці. Я мяркую, што і Беларусь адумаеца.

Наша арганізацыя “Грамадзянскі контроль” была заснаваная ў 1992 годзе як рэгіянальная. Тады мы ставілі перад сабой мэту садзейніцач грамадзкаму і парламэнцкаму кантролю дзейнасці спэцслужбаў у сферы захаваньня правоў асобы. Абараняем права псыхічна хворых людзей, спрабуем данесці да супрацоўнікаў праваахоўных органаў ідэі абароны правоў, займаемся праблемамі дзяцей і наркозалежных людзей. Наш асноўны фармат дзейнасці - правядзенне канфэрэнцыяў, выданье кніг і брашураў.

ВАЖНА ЗАХАВАЦЬ СВАЁ ПРАВА НА ПРАЦУ

Наталі Лосэкут, прадстаўнік “Міжнароднай Амністыі”:

- Спадарыня Лосэкут, як Вы лічыце, ці ёсьць нейкія дасягненны ў дзейнасці праваабарончых арганізацый у Беларусі?

- Гэта вельмі складанае пытаньне. Пазытыўны момант - гэта ўжо тое, што ёсьць арганізацыі, якія клапоцяцца пра права чалавека. Зараз вельмі няпростая сітуацыя. Дзяржава не падтрымлівае праваабарончы рух і грамадзянскую супольнасць. Ёсьць ціск на незалежную прэсу. Вельмі важна для

праваабаронцаў, для дасягнення мэтаў іх дзейнасці, захаваць сваё права на працу. Мне цяжка зразумець, чаму дзяржава лічыць, што яна мае права ліквідаваць арганізацыю, грунтуючыся на законе. Калі так, значыць, законы няправільны і іх давядзенца памяняць. Такія законы не адпавядаюць міжнародным стандартам.

У нашай арганізацыі вельмі цікавіцца тым, што адбываецца ў вашай краіне. Я - галіндка, жыву ў Лёндане, але мяне цікавіць Беларусь. Абмен інфармацыяй вельмі істотны для нашай працы, асабліва цяпер, калі мы маем зручныя магчымасці для сувязі.

ПРАВААБАРОНЦА Ў РАСЕІ - ГЭТА АПОШНЯЯ “ХУТКАЯ ДАПАМОГА” ДЛЯ ЛЮДЗЕЙ

Валянцін Гефтэр, Інстытут праў чалавека (Масква):

- Пасыль парламэнцкіх выбараў у Расеі пачаўся новы палітычны сэзон. Як, на Ваш погляд, гэта адаб'ешча на сітуацыі з правамі чалавека ў Вашай краіне?

- Я думаю, што сітуацыя з правамі чалавека не залежыць ад сэзонаў. Ёсьць больш глыбокія карані. Па-першое, інтарэс насельніцтва, уладаў і большасці элітай да гэтага боку жыцця грамадзтва з часам памяншаецца. Насельніцтва хва-

лююць не правы чалавека ў нашым разумені, а свае канкрэтныя інтарэсы. Гэта інтарэс “каб мяне ня крыўдзілі”, альбо калі крыўдзяць, каб “было каму разабрацца”. Хто будзе разъбирацца - гэта наступнае пытанье. Суд - доўга, адвакаты - дорага, праваабаронцы - нават пры добрым стаўленыі вера ў іх працу невялікая. Застаецца зноў спадзяванца на чыноўнікаў. Атрымліваецца замкнёнае кола. Праваабаронцы як бы “правісаюць” над гэтымі дзіўюма клясамі - большай часткай насельніцтва і бюракратыяй. Толькі тады, калі становіцца вельмі цяжка, людзі могуць звязрнуцца да нас. На жаль, у такой недасканалай дзяржаве, як Расея, атрымліваецца, што праваабаронца - гэта апошняя “хуткая дапамога”.

- Ці паўпłyваюць палітычныя зьмены ў Расеі на праваабарончы рух?

- Усе гэтыя падзеі, вядома, упłyваюць. Яны абумоўліваюць адыход грамадзянаў ад нас. У галаве чыноўніка ці простага чалавека ёсьць стэрэатып: “Супраць сілы нічога ня зробіш”. Ёсьць прыярытэт: “Права сілы, а ня сіла права”.

Характaryзуючы праваабарончы рух у Расеі, я могу сказаць дзі́ве рэчы. Па-першае, ён палітызуюцца. Калі ў Беларусі ад палітызацыі арганізацыі пераходзяць да агульнаграмадзкай ролі, у нас усё наадварот. Ад перыяду адноснай палітычнай нестабільнасці з правамі чалавека (не беручы да ўвагі Чачэнію) у цэлым ситуацыя была адносна добрая. Зараз агульны кірунак нахіліўся ў іншы бок.

Валянцін Гефтэр

Улада разважае так: “Калі ня выставіць усіх у шэраг, то ў гэтай краіне нічога ня зробіш”. І асноўная частка насельніцтва зь ёй у гэтым згодная. Шыхтуюць усіх запар: чыноўнікаў, рэгіянальную ўладу, бізнесменаў. Усіх, хто практикуе не па правілах улады.

У выніку чарга даходзіць і да грамадзкіх арганізацыяў. У гэтым сэнсе мы - наступная мішэнь. Прычым для гэтага не абавязкова пазбаўляць юрыдычнай рэгістрацыі, прымяняць рэпрэсіі. Дастатковая праста крыху перакрыць ка-

налы фінансаваньня, адрезаць выхады на СМІ, папсаваць ці “адкарэктаваць” вобраз праваабаронцы... Частка з гэтага ўжо зроблена. Гэта зусім ня значыць, што ў нас будзе катастрофа. Гэта немагчыма. Расея вялікая і вельмі разнастайная краіна.

А на парлямэнцкія выбары рэакцыя ёсьць у тых колах, якія раптам заўважылі, што прыйшоў канец дэмакратыі. Насамрэч, гэта не канец дэмакратыі, гэта канец тых невялікіх выспачак таго, што яны лічылі дэмакратыяй...

{ ШЭРЫ СЫПІС }

Пракурор Новікаў

У сьнежаньскім нумары “Асамблеі” быў зьмешчаны так званы “шэры сыпіс”, што складаўся з чыноўнікаў, судзьдзяў і пракурораў, якія прыклалі сваю руку да ліквідацыі дзясяткаў НДА Беларусі. У апошнія месяцы высыветлілася, што жадаючых патрапіць у яго не паменшала, таму працяг “шэрага сыпісу” будзе. У гэтым нумары мы згадваем пракурора, які сёлета вельмі цікавіцца нашым часопісам - Станіслава Новікава.

Супрацоўнік Рэспубліканскай пракуратуры Станіслаў Новікаў мае дачыненьне да зынкнення накладу часопіса “Асамблея” ў студзені 2004 г. Ён працягвае зьбіраць інфармацыю пра нашае выданьне і сённяня. Гэты чалавек раней ужо быў заўважаны ў “распрацоўцы” незалежнай прэсы, выклікаў на доптыты шэраг журналістаў. Сутнасць Новікава яскрава дэманструе цытата з ягонага інтэрвю “Народнай газэце” ад 24 сінтября 2002 году: “Учим журналистов хорошай словесности...”

- Які вобраз сучаснага праваабаронцы ў Рэсей?

- Гэта 40-50-гадовы чалавек, які выйшаў з савецкага часу і мае памяць пра яго. Чалавек, які жадае працаўаць прафэсійна, магчымы, мае юрыдычную адукацыю, маральную пераемнасць з былымі савецкімі дысыдэнтамі. Зараз ужо іншыя абставіны, іншыя мэтады, іншы статус праваабаронцы. Падвысліся якасць і ўзровень працы, пашырылася поле дзеянасці. У савецкія часы дысыдэнты ў асноўным зімаліся палітычнымі правамі. Сучасныя праваабаронцы займаюцца ня толькі гэтым. Шмат хто вырашае сацыяльна-эканамічныя пытанні. Лепшыя навучыліся працаўаць з судова-прававой систэмай, са скаргамі насељніцтва, якія датычацца пэнсіяй, заробкаў, жыльля, пашпартоў.

Таксама ў нас з'явіліся "сеткі" - кааліцыі няўрадавых арганізацый, якія працуюць з чыноўнікамі і ў накірунку ўдасканалення законаў. Яны дасягаюць у гэтым добрых вынікаў, часам нават для цэлых групаў насељніцтва.

- Спадар Гефтэр, а ці магчымая дэмакратыя ў Рэсей?

- Магчымая, таксама як і ў любой іншай краіне сьвету. Усё залежыць ад часу і якасці дэмакратыі. Пытанье часу цяжка абмяркоўваць, бо ўсё залежыць ад людзей. Якасць - тут трэба сказаць, што за апошнія гады нас задавальніла толькі дэмакратызацыя, нейкія зрухі ў бок дэмакратычных працэдураў. Але да канкрэтнай формы гэта даведзена не было. Самае галоўнае ў дэмакратыі - гэта кожны дзень, крок за крокам рухаща наперад, а мы вельмі часта спыняліся на дасягнутым. Напрыклад, з'явіліся выбары - і цудоўна! Важна, каб было жаданье і праца, важна кожны дзень дасягаць выніку. Параўноўваць гэтыя вынікі са сваімі ідэаламі і спрабаваць рухаща далей. Але ў бліжэйшыя гады, думаю, мы будзем жыць у пэрыяд "адкату" ад дэмакратычных ідэалаў.

Размаўляла Ядвіга Мацкевіч

Здымкі Лявона Сямашкі

Кевін МакГрэт: Важная пазыцыя грамадзянаў

Вам нейкія гісторычныя прыклады?

- Адным з найбольш вядомых прыкладаў з'яўляеца ситуация ў Паўднёвой Афрыцы. У 1970-80-х гадах на падставе рэзалюцыя ААН, ЗША і Эўропа арганізавалі міжнародны ціск на Паўднёвую Афрыканскую Рэспубліку, які, у рэшце рэшт, прывёў да карэннага зъянення ситуации з правамі чалавека. Бываюць ситуации, калі рэзалюцыі працаўаць не праз адкрыты ціск, а праз спадарожны. Гэта значыць, што ўрад бярэ да ўвагі гэты дакумэнт і вымушаны сам рабіць крокі наперад.

- **Якія сродкі для дасягнення мэтаў у працы праваабаронцаў Вы лічыце найбольш прымальнімі і эфектуўнымі?**

- Сённяшні Форум з'яўляеца адным з лепшых прыкладаў. Разам сабраліся беларускія праваабаронцы, прадстаўнікі міжнародных арганізацый і амбасадаў. Яны абмяркоўваюць праблемы, выпрацоўваюць шляхі ціску на ўрад краіны. Знешні ціск таксама робіць уплыў на ўрад. Калі, напрыклад, Эўразвяз скажа, што ён не задаволены ситуацыяй у Беларусі, гэта істотна і сур'ёзна. Але з іншага боку вельмі істотным з'яўляеца і ўнутраны ціск, пазыцыя грамадзянаў. Гэта той выпадак, калі апазыцыйныя сілы ціснуць на ўрад "знутры".

Ядвіга Мацкевіч

Праблема ў пасіўнасці людзей

Ні для каго не сакрэт, што праца праваабаронцаў у нашай краіне - справа не-бяспечная і нядзячая. У сваёй дзеянасці ім даводзіцца сутыкацца са шматлікімі перашкодамі, найперш з боку органаў улады, не зацікаўленых у стварэнні ў Беларусі моцнага і ўплывовага праваабарончага руху. Зь іншага боку, пэўная частка на-ных грамадзянаў ня можа перамагчы страх, каб аба-раніць нават свае права. Як супрацьстаяць гэтаму праваабаронцы, зь якімі праблемамі сёняня сутыка-юцца - пра гэта карэспандэнт "Асамблей" распыт-вала ў некаторых зь іх, прадстаўнікоў розных рэ-гіёнаў краіны.

Мікалай Гаўрыленка, намеснік старшыні Рады міжраённага праваабарончага грамадзкага аб'яднання "Права і справа" (Лельчицы):

- Першая праблема - няведанье людзямі сваіх правоў і абавязкаў, пропісаных у законах. Яны ня ведаюць, што рабіць, калі парушаюцца іх права. Вельмі часта нам даводзіцца вырашаць пытаньні, звязаныя з выбарамі. Мы аказавам дапамогу ў выпадках, калі парушаныя права выбаршчыкаў, кандыдатаў у дэпутаты, назіральнікаў. Пішам звароты ў пракуратуру і суды, абараняем інтарэсы грамадзянаў у гэтых установах. Канечне, органы ўлады нам таксама ладзяць розныя перашкоды ў дзеянасці, таму што мы - алтэрнатыва для грамадзянаў. У адрозненьні ад дзяржавы, мы не патрабуем за сваю працу грошай. Мы

ствараем канкурэнцыю, празь якую яны губляюць кантроль над грамадзтвам.

Наталія Еўладава, старшыня берасцейскай філіі грамадзкага аб'яднання "Прававая ініцыятыва":

- З большага я займаюся пытаннямі, звязанымі з рэгістрацыйнай няўрадавых арганізацый. Тут шмат праблемаў з трактоўкай нормаў заканадаўства. Тоэ, як яны напісаныя, гэта адно. А тое, як іх разумеюць супрацоўнікі дзяржаўных органаў - зусім іншае. Найчасцей яны трактуюць гэтыя нормы не на карысьць грамадзкіх арганізацый, а на карысьць іх ліквідацыі. Акрамя таго, варта адзначыць, што жаданье зарэгістраваць арганізацыю ў людзей ёсьць, але, на жаль, справа да афармлення папераў для рэгістрацыі даходзіць ня часта.

Кастусь Кузняцоў, удзельнік праекту па аказаныні юрыдычнай дапамогі няўрадавым арганізацыям у Віцебскай вобласці:

- Галоўная праблема праваабаронцаў - супрацьдзеяньне з боку ўладаў. Атрымаць нейкую інфармацыю ў дзяржаўных органах вельмі цяжка. Таксама вялікая праблема - няведанье сваіх правоў людзьмі. Недахоп інфармацыі па некаторых пытаньнях, звязаных з міжнароднай дзеянасцю, таксама адбіваецца на працы.

Ігар Ходзька, старшыня бабруйскай філіі "Праваабарончага цэнтра "Вясна":

- Праз ліквідацыю рэспубліканскай "Вясны" ў нас "разъвязаліся руکі" - цяпер ня трэба працаўцаў па бюрократычных правілах. Раней, канечне, было прасцей кантактаваць зь мясцовымі сродкамі масавай інфармацыі, цяпер ёсьць цяжкасці. Але як раней мы кансультавалі грамадзянаў па розных пытаньнях, так і зараз гэта працягваем рабіць. Ніхто нам не забароніць. Адна з праблемаў, я думаю, ня толькі нашай арганізацыі - пасіўнасць людзей. Яны вельмі проста паддаюцца запалохванью і, напэўна, баяцца процістаяць гэтай дзяржаўнай машыні.

Запісала Алёна Шарамет

“Вышэйшая адукацыя” для праваабаронцаў

Сярод вялікай колькасці разнастайных адукацыйных пра-
грамаў праваабарончага накірунку на сёньняшні дзень вылу-
чаецца Вышэйшы міжнародны курс па абароне правоў чалавека. Дзякуючы сваім маштабам і якасці адукацыі ён можа
разглядацца як “вышэйшая адукацыя” для праваабаронцаў.

СПАЛУЧЭНЬНЕ ТЭОРЫ І ПРАКТЫКІ

Ці можна навучыцца праваабарончай дзейнасці? Ці можна ўвогуле навучыць чалавека грамадзкой працы? Адназначныя адказы на гэтыя пытананні даць даволі цяжка.

З аднаго боку, у беларускай систэме адукацыі няма такай адмысловай спэцыялізацыі. І гэта зразумела, бо ў даведніках прафесіяў і спэцыяльнасцяў вы ня знайдзеце слова “праваабаронца” альбо “абаронца правоў чалавека”. Таму традыцыйная навучальная ўстановы альбо “даведнікі для абітурыентаў” наўрад ці дадуць тут рады.

Зь іншага боку, сама існаваныне праваабарончага руху і яго

развіццё немагчымыя без пастаяннага назапашвання новых ведаў і здольнасцяў актыўістамі-праваабаронцамі. Тут патрабуеца няспыннае ўдасканаленне навыкаў грамадзкай дзейнасці, юрыдычных ведаў, ведання прававой практыкі. Праваабарончая дзейнасць на сапраўды высокім узроўні патрабуе ведання нацыянальных і міжнародных працэдураў абароны правоў чалавека, вадання якасцямі грамадзкага лідэра, здольнасцяў шукаць і эфектыўна разъясняць рэсурсы. Кірауніку праваабарончай арганізацыі цяжка абысьціся бязь ведання асноваў стратэгічнага плянавання і арганізацыйнага развіцця, фандрэйзынгу і мэнеджменту няўрадавай арганізацыі.

У гэтай сытуацыі на дапамогу асобам, якія вырашылі стаць актыўістамі праваабарончага руху, прыходзіць систэма нефармальнай, грамадзянскай адукацыі. На сёньняшні дзень існуе даволі шмат беларускіх і замежных навучальных праграмаў, якія даюць базавыя веды, неабхідныя для праваабарончай дзейнасці. Звычайна такія праграмы ня маюць фармалізаванага хараکтару, уласцівага “афіцыйнай” адукацыі, і скіраваныя найперш на спалучэнне тэарэтычных ведаў з магчымасцю іх практычнага выкарыстання. Праграмы пераважна маюць мала агульнага з акадэмічнымі ведамі, максимальна набліжаныя да практыкі, найчасцей у форме “трэнінгаў”.

ПАЎТЫСЯЧЫ ПРАВААБАРОНЦАЎ З БЕЛАРУСІ

Вышэйшы міжнародны курс па абароне правоў чалавека працуе ўжо трэх гады. Ладзіць яго варшаўскі Хельсынскі фонд па правах чалавека. Былы старшыня фонду, вядомы праваабаронца і грамадзкі дзяяч Марэк Навіцкі, які памёр у мінулым годзе, шмат зрабіў для развіцця праваабарончага руху ў Беларусі і іншых краінах СНД. Дзякуючы ягоным намаганням за пэрыяд дзесяцігадовай дзейнасці фонду ў гэтым накірунку толькі зь Беларусі ў Польшчы прыйшлі навучанье базавым ведам у галіне правоў чалавека і тэхнікам іх абароны калі 500 чалавек.

На гэтым падмурку ў 2001 годзе Хельсынскі фонд распачаў новы амбітны праект “Арганізацыя і падтрымка руху па абароне правоў чалавека для грамадзянскай супольнасці ў краінах СНД”. У яго межах ладзіцца самы глыбокі

навучальны курс па правах чалавека ў нашай частцы сьвету - "Вышэйшы міжнародны курс па абароне правоў чалавека". Напрыканцы 2003 году пачаў працу ўжо трэці набор удзельнікаў гэтай праграмы.

Вышэйшы міжнародны курс арыентаваны на людзей, што працуецца ў разнастайных грамадzkих арганізацыях і чия дзейнасць звязаная з абаронай правоў чалавека, рэалізацыяй прынцыпу вяршэнства права і дэмакратіі, спрыяе пабудове грамадзянскай супольнасці. Да ўдзелу ў навучаньні запрашаюцца асобы, якія маюць вышэйшую адукцыю і ўжо працяглі адзін з міжнародных курсаў па абароне правоў чалавека (таму, натуральна, гэты курс і называецца "вышэйшым"). Кожны год на курс трапляюць 50 чалавек, адабраных на падставе дасланых імі дакумэнтаў і аплікацыйных працаў. Працэдура адбору ўдзельнікаў ладзіцца адмысловай камісіяй фонду такім чынам, каб забяспечыць разнастайнасць прадстаўніцтва ад розных краінаў. Рабочай мовай навучаньня зьяўляецца расейская (пры неабходнасці арганізатары забяспечваюць пераклад), што робіць курс даступным.

Удзельнікам праграмы забяспечваецца поўная кампэнсацыя ўсіх выдаткаў. Але пры гэтым апліканты мусіць добра разумець, што навучанье на Вышэйшым курсе патрабуе руплівага аналізу сваіх магчымасцяў і пабудовы плянаў на бліжэйшыя пяць гадоў - навучанье адбываецца з разъездамі, сесіі і абарона дыплому зоймуць агулам прыблізна трох месяці на працягу 1,5 году.

СЯРОД ВЫКЛАДЧЫКАЎ - ЛЕПШЫЯ ЗНАЎЦЫ ПРАВА

Курс складаецца з дзяўю тэарэтычных і дзяўю практычных двухтыднёвых сесіяў, а таксама навучальны падэздкі па эўрапейскіх структурах, дзейнасць якіх звязаная з абаронай правоў чалавека. Пры гэтым падчас навучаньня адбываецца некалькі тэставаньняў, пішуцца дамашнія работы - тыя, хто не набірае неабходнай колькасці балаў альбо прапускае сесіі, бязылітасна адличваюцца.

Тэарэтычная частка праграмы (каля 200 гадзін заняткаў) адбываецца ў Варшаве. Яна скіраваная на глыбокое вывучэнне тэорыі, філязофіі і гісторыі правоў чалавека, тэорыі канстытуцыяналізму, міжнародных і ўнутраных прававых мэханізмаў абароны правоў чалавека. Таксама вялікая ўвага надаецца асobным матэрыяльным правам і іх абмежаванню, судовай практыцы міжнародных судоў і квазі-судовых органаў. Гэтыя заняткі праводзяцца акадэмічнымі выкладчыкамі - лепшымі спэцыялістамі ў сваіх галінах, а таксама практыкамі - судзьдзямі вышэйших судовых інстанцыяў Польшчы, супрацоўнікамі бюро амбudsмену. Таксама ў гэтай частцы заняткаў адбываюцца шматлікія сэмінары і трэнінгі, дыскусіі і навучанье ў актыўных формах - удзельнікі мусіць актыўна працаваць, пісаць уласныя працы, выступаць з дакладамі і презэнтацыямі. Уся сістэма навучаньня будзеца на ўзаемадзеяньні вучняў, на амбэркаваныні атрыманых імі ведаў,

высьвятленыні спрэчных момантаў і прасочваныні сувязі з практыкай краінаў СНД.

Практычная частка праграмы, да якой дапускаюцца тыя, каму залічана тэарэтычная частка, прысьвеченая фармаванню ў навучэнцаў практычных здольнасцяў. Гэтая частка праграмы адбываецца на тэрыторыі краінаў СНД. Падчас заняткаў закранаюцца пытаныні стратэгічнага плянаваньня грамадzkай дзейнасці; анализу канфліктаў і іх вырашэння; стратэгічнага плянаваньня дзеяньняў па вырашэнні грамадzkіх проблемаў; плянаваньня, правядзення і выкарыстання вынікаў маніторынгу; плянаваньня і ажыццяўлення грамадzkіх кампаніяў і масавых акцыяў; стратэгіі і тэхнікі навучаньня правам чалавека; працы з мэдыямі і фандрэйзынгам, а таксама пабудовы доўгатэрміновых плянаў развіцця арганізацыяў.

Па выніках навучаньня ўдзельнікі, якія пасыпхова абаранілі дыплёмную працу, атрымліваюць сэрытыфікат. Дыплёмная праца, якую навучэнцы пішуць напрыканцы праграмы, па сутнасці, зьяўляецца плянам дзейнасці праваабарончай арганізацыі на бліжэйшыя 3-5 гадоў па вырашэнні нейкай проблемы ў галіне правоў чалавека. Цікава, што па сваёй форме гэтая дыплёмная праца ўяўляе сабой праект, гатовы да падачы ў арганізацыю-донар.

Праграма Вышэйшага міжнароднага курсу па абароне правоў чалавека выбіваецца за межы звычайных навучальных праграмаў для лідэраў і актыўістаў праваабарончых арганізацыяў. Яе мэтай зьяўляецца прафесійная падрыхтоўка людзей, што ў будучыні стануть лідэрамі праваабарончага руху ў сваіх краінах, будучы съвідома і адказна пашыраць і развіваць грамадzkі рух у абарону правоў чалавека, істотна ўплываць на пабудову прававой дзяржавы і дэмакратіі ў краінах СНД, а пасля і ў іншых кутках сьвету.

Юры Арлоўскі

Марэк Навіцкі

(1947 - 2003)

Вядомы польскі праваабаронца.

Навуковец-фізык, у пачатку 80-х ён бярэ актыўны ўдзел у "Салідарнасці", амаль год быў інтэрнаваны (1981-82). Са сінегляніем 1982 г. - сябра Хельсынскага камітэту, рэдагаваў падпольную прэсу. З 1990 г. - кіраўнік Хельсынскага фонду правоў чалавека, ініцыятар і рэалізатар шматлікіх адукацыйных праектаў на тэму правоў чалавека.

М Э Т а - абараняць народ

Л. Сямашка

У студзені ў Менску пабываў украінскі праваабаронца Зымтцер Гройсман. Ён - прадстаўнік праваабарончай групы і групы "Міжнародны Амністы" ў Віньніцы (Украіна). У 2002-2003 гг. быў студэнтам першага Вышэйшага курсу па правах чалавека ў Варшаве. У размове з карэспандэнтам "Асамблеі" З. Гройсман падзяліўся сваімі думкамі пра сёньняшні стан праваабарончага руху ў Беларусі, згадаў пра заснавальніка Вышэйшага курсу Марэка Навіцкага.

ПРА БЕЛАРУСКІ ПРАВААБАРОНЧЫ РУХ

Калі я чую выступы беларускіх сяброў, заўсёды думаю: як бы мне хацелася, каб у нармальнай сытуацыі, пры іншай уладзе, усе гэтыя людзі надалей выступалі супраць жорсткасці міліцы! У выступах на Форуме ўсе гаварылі пра палітычныя зынкненіні, забойствы. Гэта, вядома, жахлівія рэчы, пра якія мы таксама добра ведаем, але ніхто не сказаў пра іншае, што мяне моцна зьдзівіла... Я падумай: "Божа, няўжо ў Беларусі так усё добра, што ваша міліцыя нікога ня б'е, не катуе, выбіваючы доказы ў пастарунках?!" Пра гэта нічога не сказаў, бо гэта ня ёсьць прыярытэтам.

Пачуў жа я іншае, пра што гаварылася альбо наўпрост, альбо трэба было чытаць "паміж радкоў". Людзі казалі, што "народ чамусыці не ідзе за намі", што "мы непапулярныя". Але як можна быць папулярным, калі проблема некалькіх апазыцыянераў вельмі хвалюе, а проблемы тысячаў людзей, якіх катуе міліцыя, тых, што пакутуюць у месцах пазбаўленыя волі, тых, што знаходзяцца ў цяжкіх сацыяльна-эканамічных

умовах, хвалюе беларускіх праваабаронцаў значна менш?!

Я не пачуў нейкай праграмы, зь якой можна выйсці да беларускага народу і сказаць: "Глядзіце, мы прынясем тое, што датычыцца кожнага з вас!" Пра гэта заўсёды казаў Марэк Навіцкі. Правы чалавека - гэта штосьці такое, што павінна датычыцца кожнага. Гэтым грамадзянская супольнасць адрозніваецца ад супольнасці дэспатычнай систэмы, тыраніі ці таталітарнай дзяржавы.

АБАРОНА ПАТРЭБНАЯ "КЕПСКИМ ЛЮДЗЯМ"

З Марэкам Навіцкім я пазнаёміўся, здаецца, у 1999 годзе, у той час, калі ён пачынаў свае праекты на Украіне і ў іншых краінах СНД. Прыгадваю вялікую канфэрэнцыю ў Варшаве, прысьвечаную ўгодкам Дэкларацыі правоў чалавека, якая была арганізаваная на ўрадавым узроўні. Тады я яшчэ ня ведаў, што існуе Хельсынская фундацыя па правах чалавека, і на канфэрэнцыю мяне запрасілі калегі зь "Міжнароднай Амністы".

Там я пачуў яго выступ. Канфэрэнцыя адбывалася ў вялікай залі польскага сэйму, сярод слухачоў пераважна былі палякі. Дзіўна,

але на канфэрэнцыі стаяў гвалт, быццам бы ў нейкай студэнцкай аўдыторыі. Але тут выйшаў Навіцкі і адразу прыцягнуў маю ўвагу. Неяк адразу ж прыціхла заля.

Марэк Навіцкі гаварыў пра тое, чаго я не пачуў на Форуме беларускіх праваабаронцаў. Што для многіх людзей правы чалавека становіцца праблемай толькі тады, калі альбо парушаюцца іх правы ці правы блізкіх ім людзей, альбо калі робяцца ахвярамі парушэння правоў чалавека шчырыя, годныя, вартыя людзі. Тады праблема становіцца больш балючай. Але гэта - усяго толькі эгаізм, гэта ня ёсьць праваабарончай дзеяй, казаў Навіцкі на той канфэрэнцыі.

Марэк заўсёды казаў: "Правы чалавека - гэта найперш правы кепскіх людзей. Тых, хто сядзіць у турме, душэўнахворых, пра якіх ня хочуць ні гаварыць, ні нават ведаць. Пра добрых людзей будуць дбаць заўсёды, гэта ня ёсьць вялікай праблемай". Ён мяне пераканаў сваёй тэорыяй, падмаванай ягоным асабістым досьведам.

Запісаў Вінцэсъ Дземянчук

“Мэмарыял” распачынае дзейнасць у Беларусі

Сёлета ў нашай краіне зьявілася ініцыятыўная група па стварэнні беларускага аддзелу міжнароднага гісторыка-асьветніцкага, дабрачыннага і праваабарончага таварыства “Мэмарыял”. Яе арганізатары съцвярджаюць, што гэта будзе самастойная структура, а ня філія расейскай арганізацыі.

Сябры ініцыятыўной групы ка-

ніцаі палітэрэсправаных, яшчэ ў 1988 г. быў утвораны “Мартыралёг Беларусі” - добраахвотнае грамадскае гісторыка-асьветніцкае таварыства памяці ахвяраў сталінізму (праўда, пра яго даўно нічога не чувашь). Каардынатар беларускага аддзела “Мэмарыялу” **Ігар Кузняцоў** кажа, што гэтыя арганізацыі не вылучаюцца актыўнасцю, вынікаў іх працы практычна не відаць (па апошняй інфармацыі, “мэмарыялаўцы” напрыканцы лютага наладзілі стасункі з адной арганізацыяй палітэрэсправаных і групай “Мартыралёгу Беларусі”, які існуе пры ТБМ). А вось новая арганізацыя зьбіраецца дзейнічаць актыўна і эфектыўна.

Ва ўстаноўчым сходзе, які адбыўся ў Менску напрыканцы студзеня, бралі ўдзел 8 чалавек. Гэта такія вядомыя асобы, як Ларыса Андросік, Вацлаў Арэшка, Барыс Звоскаў, Уладзімер Кішкурна, Валянціна Трыгубовіч ды інш. Яны прадстаўляюць вядомыя ў Беларусі грамадзкія аб'яднанні, але ў дадзеным выпадку выступалі як фізычныя асобы. Ужо 2 лютага праўленыне міжнароднага “Мэмарыялу” на сваім пасяджэнні ў Москве адзінагалосна прагаласавала за ўключэнне ў структуру беларускага аддзела.

Цікава, што расейскі “Мэмарыял” аж паўтара гады разглядаў заяўку беларусаў і адцягваў прынняцце рашэння. І. Кузняцоў съцвярджае, што гэта рабілася адмыслова, бо расейцы сумнява-

ліся ў мэтазгоднасці стварэння аддзелу ў Беларусі, якую яны называюць не інакш як “чорная дзірка”. Маўляў, ня варта губляць час на пабудову структураў у краіне, дзе ўсё кантролюе Лукашэнка, а беларуская апазыцыя занадта слабая, каб яму супрацьстаяць... “Усе спробы расейскага праваабаронцы Валянціна Гефтэра давесыці да канца ідэю заснавання беларускага аддзела “Мэмарыялу” блякаваліся ў Москве, - гаворыць Кузняцоў. - І вось, нарэшце, існуючы стэрэатып удалося перадолець”.

У той жа час пэўныя сумнёвы мелі і беларусы. Яны не хацелі, каб беларускі “Мэмарыял” быў філіяй расейскай арганізацыі. Але пасля знёсціва са статутам высьветлілася, што аддзел будзе дзейнічаць аўтаномна, абсолютна не губляючы сваёй самастойнасці. У бліжэйшы час ён павінен зарэгістравацца ў Міністэрстве замежных спраў Беларусі. Але, як паведаміў карэспандэнту “Асамблеі” **Вацлаў Арэшка**, для гэтага трэба сабраць вельмі шмат дакумэнтаў, зноў жа патрэбны і юрыдычны адрес. “З-за гэтага мы пакуль будзем дзейнічаць ня як асобная арганізацыя, а як сябры Міжнароднага “Мэмарыялу”, - гаворыць Арэшка. Цікава, што ў Беларусі ўжо дзейнічае зарэгістраванае рэспубліканскэ ГА “Мэмарыял”, утворанае супрацоўнікамі мэмарыяльнага комплексу “Брэсцкая крэпасць”. Зразумела, што ні рэпрэсаванымі, ні праваабарончай дзейнасцю яны не займаюцца.

Беларускі аддзел “Мэмарыялу” мае намер выйсці ў інтэрнэт. Сваіх тэхнічных магчымасцяў для гэтага ў яго пакуль няма, таму разглядаецца варыянт супрацы з сайтом расейскіх калегаў (www.memo.ru), дзе можа зьявіцца беларуская старонка. Ня выключана, што ўсё ж такі будзе створаны ўласны сайт, але пры дапамозе адной з беларускіх грамадzkіх арганізацыяў. Сваіх сродкаў беларускі аддзел ня мае - праца ідзе на грамадzkіх пачатках. Тому няпроста будзе займацца выдавецкай дзейнасцю, а ўжо цяпер

А.Лянкевіч

Ігар Кузняцоў

жуць, што галоўныя задачы беларускага “Мэмарыялу” - спрыяньне стварэнню прававой дзяржавы, барацьба супраць праяваў таталітарнага і аўтарытарнага рэжымаў, аднаўленне гістарычнай праўды пра ахвяраў палітычных рэпрэсіяў “учорашніх, сёньняшніх і заўтрашніх”. Аднак у Беларусі ўжо існуюць дзівye арга-

ёсьць матэрыялы, падрыхтаваныя да друку. Магчыма, “Мэмарыялам” і яго дзейнасцю зацікавяцца ахвярадаўцы, бо справа, за якую ўзяліся энтузіясты - съяцая. На працягу XX стагодзьдзя ад палітычных рэпрэсіяў пацярпелі многія беларускія сем’і, і памяць рэпрэсаваных дагэтуль належным чынам не ўшанаваная.

Адна зь першых акцыяў, якую зъбірающа праводзіць на Радуніцу беларуская сябры “Мэмарыялу” - гэта ўсталяванье імяннога крыжа ў Курапатах. Заплянаваная таксама выставка “Палітычныя рэпрэсіі і супрацоў у Беларусі ў 1930-90-я гг.”, канфэрэнцыя “Дзяржаўны тэрор: гісторыя і сучаснасць”, стацыянарны сэмінар па пытаннях палітычных рэпрэсіяў, сэрыя лекцыяў-дискусіяў для настаўнікаў. Новая арганізацыя бярэ на сябе абавязак стварэння электроннай даведачна-інфармацыйнай базы звестак па рэпрэсіях у Беларусі. І карысташца ёй змогуць усе, хто пажадае, у тым ліку і тыя, хто шукае звесткі пра сваіх рэпрэсаваных сваякоў. Засталося толькі вырашыць галоўную праблему беларускіх “мэмарыялаўцаў” - наўбыць легальны статус.

Кантакты для сувязі: 239-74-07, (0297) 70-67-71 (Ігар Кузняцоў), ink1430@mail.ru, office@dyjaryush.org.by

Вінцэс Дземянчук

Мікола Крыバルцэвіч: Патрэбная каардынацыя працы

“Мартыралёг” існуе, але ўжо ня як самастойная структура

Падобныя “Мартыралёгу Беларусі” арганізацыі не зьнікаюць бясьсьледна. Таму мы паспрабавалі даведацца пра яго лёс з надзеяй, што нейкія структуры яшчэ захаваліся.

“Сапрауды, “Мартыралёг Беларусі” не існуе з того часу, калі былі ўведзеныя нормы рэгістрацыі для грамадzkіх арганізацыяў, - гаворыць археолаг **Мікола Крыバルцэвіч**. - Сябры паціху разыішліся па іншых утвораных арганізацыях, у тым ліку і палітычных. Праўда, і сёння пад майм кіраўніцтвам існуе невялічная суполка пад назівай “Мартыралёг” пры Таварыстве беларускай мовы. У прыватнасці, мы зъбіралі сродкі на ўсталяванье крыжоў у Курапатах”.

Паводле словаў М. Крыバルцэвіча, галоўная прычына таго, што “Мартыралёг” фактычна зынік, у адсутнасці ў ім людзей, якія моглі бы з'яць на сябе ўсю арганізацыйную працу. Зборам і апрацоўкай інфармацыі па рэпрэсаваных, ушанаванынем месцаў іх пахаваньяў займаюцца асобныя групы, нават асобныя людзі, але каардынацыйны цэнтар адсутнічае.

“Справа гэтая вельмі цяжкая,

Анатоль Кляшчук

патрабуе велізарных выслілкаў па зборы інфармацыі, працы з архівамі, стварэнні каталогаў і кампютарнай базы. Таму яе і ня любяць нашы палітычныя дзеячы, ды і наагул ніхто за яе не бярэцца”, - з сумам кажа Крыバルцэвіч. Ён перакананы, што станоўчага выніку ня будзе да таго часу, пакуль за працу ня возьмуцца кваліфікаваныя людзі, “пры добрай дапамозе і ў спрыяльных умовах”.

ВД

{ ДАВЕДКА “АСАМБЛЕІГ” }

“Мэмарыял” - гэта садружнасць некалькіх дзясяткаў арганізацыяў у Рэспубліцы Казахстане, Латвії, Украіне, Грузіі, а цяпер і ў Беларусі, якія займаюцца дасьледчай, праваабарончай і асьветніцкай працай. Яны дзейнічаюць абсалютна незалежна, але каардынуюць паміж сабой свае дзеяньні. Яшчэ нядаўна галоўной задачай “Мэмарыялу” было захаванье памяці пра палітычныя рэпрэсіі савецкіх часоў (варта нагадаць, што менавіта па яго ініцыятыве ў 1991 г. у СССР быў прыняты закон аб рэабілітацыі ахвяраў палітычных рэпрэсіяў). Цяпер “Мэмарыял” шмат увагі надае маніторынгу парушэнняў праву чалавека ў краінах СНД. Гісторыя садружнасці арганізацыяў толькі пачынаецца і ў яе ўсё яшчэ наперадзе, перакананыя праваабаронцы.

Як пабудаваць дэмакратыю

працяг, пачатак на ст. 2

Усходняя Азія, Паўднёвая Азія, Паўднёва-Усходняя Азія, Цэнтральная і Ўсходняя Эўропа). Дыскусіі прысьвячаліся пэўнай галіне дэмакратычнай працы (“Барацьба з палітычным экстрэмізмам з дапамогай грамадзянскай адукацыі”, “Пропаганда дэмакратыі ў закрытых супольнасцях”, “Дэмакратыя і права чалавека ў краінах з аўтарытарнымі рэжымамі” і г.д.), выкарыстанню розных методык і тэхнолёгіяў (“Стратэгіі для дэмакратаў у сітуацыі ўзброеных канфліктаў”, “Выкарыстаньне традыцыйных, альтэрнатыўных і новых мэдыяў”, “Інавацыйнае выкарыстаньне культурных рэурсаў” і г.д.), а таксама стварэнню функцыянальных міжгранічных сетак (Сетка маладых дэмакратычных актыўісташ, Міжнародны рух парламэнтарыяў дзея дэмакратыі, Сетка актыўістаў

за права жанчын і г.д.). Удзельнікі дзяліліся досьведам, спрачаліся, звязраліся па парады да сваіх калегаў па тым ці іншым пытаныні. Каб дэлегаты маглі пазнаёміцца з вынікамі працы ўсіх рабочых груп, аргамітэтам Асамблеі штодня выдавалася спэцыяльная газэта з кароткімі справаздачамі па працы кожнай сэкцыі.

Высыветлілася, напрыклад, што грамадзкія арганізацыі, якія спрабуюць пабудаваць кааліцыю альбо сетку НДА ў Нарвегіі, Паўднёвой Афрыцы ці Беларусі, маюць падобныя праблемы. І досьвед нашай Асамблеі беларускіх дэмакратычных НДА аказаўся карысным для іншых удзельнікаў. У апубліканай справаздачы працы сэкцыі “Кааліцыі НДА” мадэль беларускай Асамблеі была названая адным з паспяховых прыкладаў дзейснага доўгатэрміновага аўяднання грамадzkіх арганізацыяў. Зы іншага

боку, тэматычныя сэкцыі дапамагаюць усвядоміць, наколькі часам розны ўзровень тых праблемаў, з якімі сутыкаюцца дэмакратычныя актыўісты ў сваёй працы ў розных краінах сьвету. Калі гаворка ідзе пра выкарыстаньне новых тэхналёгіяў у прамоцыі дэмакратыі, то, напрыклад, для шматлікіх афрыканскіх супольнасцяў самай эфектыўнай і па-ранейшаму мала разывітай формай зьяўляецца радыё (пра інтэрнэт ці нават тэлебачаньне няма гаворкі, бо ў іх надзённай праблемай зьяўляецца адсутнасць электрычнасці). І наадварот, у Малайзіі, дзе друкаваныя СМИ, гэтаксама як радыё і тэлебачаньне, кантралююцца ўрадам, высакауктонасці інтэрнэт ёсьць сапраўднай крыніцай інфармацыі для грамадзянаў, а апазыцыйную вэб-газету наведваюць мільёны людзей. Таму ў гэтай краіне передавая тэхналёгіі актыўона і паспяхова выкарыстоўваюцца дэмакратычнымі актыўістамі як сродак фармавання грамадской сувядомасці.

Такія дыскусіі - не толькі крыніца новых ідэяў, але і энтузіазму, бо тут бачыш сапраўдныя прыклады грамадзянскай мужнасці, веры і адданасці сваёй справе. Ну як тут

{ 6 РЭПЁНАЎ }

Менск ПАКАРАНЬНЕ ЛАБКОВІЧУ НЕ ЗЬМЯНІЛІ

Судзьдзя Ленінскага суду Менску Алена Церашкова 4 сакавіка пакарала штрафам у памеры 10 базавых адзінак сябру забароненага аўяднання “Праваабарончы цэнтар “Вясна” Ўладзімера Лабковіча.

Нагадаем, што Ўладзімер Лабковіч авбінавачваўся ў парушэнні 166 артыкула КаAP “з непадпарадкованье законным патрабаваныям супрацоўнікаў міліцыі”. 28 кастрычніка ён удзельнічаў у акцыі пратэсту ў Вярхоўным судзе супраць ліквідацыі ГА “Праваабарончы цэнтар “Вясна”. Падчас працэсу, які адбыўся на наступны дзень, было парушанае права сп. Лабковіча на вядзенне судаводства па-беларуску. Рашэнне, прынятае 29 кастрычніка, права-

абаронца абскардзіў у Менскім гарадзкім судзе, які прызнаў рашэнне незаконным. Справа была накіравана ў суд Ленінскага раёну на паўторны разгляд.

Таму канчатковое рашэнне па справе Лабковіча прынятае толькі сёньня пасля другога разгляду справы з удзелам перакладчыка, калі праваабаронца змог удзельнічаць у працэсе і абараняць свае законныя права і інтарэсы. Пакаранье засталося ранейшым. Але цяпер Лабковічу давядзенца да плачваць розынцу паміж сумамі штрафу - першы раз ён выплачваў спагнанье, калі базавая велічыня была меншай за сёньняшнюю.

Алена Светлая

АРЫГНАЛЬНАЕ РАШЭНЬНЕ ПАКІНУТА Ў СІЛЕ

Калегія па грамадзянскіх спраўах Вярхоўнага суду 11 сакавіка пакінула ў сіле рашэнне Менскага

гарадзкога суду аб ліквідацыі ГА “Незалежнае таварыства прававых даследаваньняў”.

Няўрадавая арганізацыя абскарджвала ў Вярхоўным судзе рашэнне Менскага гарадзкога суду аб ліквідацыі, прынятае 29 студзеня. Аўяднанье было забароненае за ўздел у судовых працэсах, датычных ліквідацыі альбо нерэгістрацыі няўрадавых арганізацыяў. Прадстаўнікі аўяднання настойвалі на тым, што рашэнне Менскага гарадзкога суду зьяўляецца незаконным і падлягае адмене.

Пасяля разгляду справы ў Вярхоўным судзе пракурор Давыдоўскі прызнаў, што рашэнне суду першай інстанцыі прынятае зь вельмі “глыбокай і арыгінальнай матывіроўкай. Таму, баюся, адмене яно не падлягае”, - заўважыў ён.

6 рэгіёнай

забыць аповед актыўістуў з адной афрыканскай арганізацыі, якія цэлы год штотыдзень па чарзе выпраўляліся за сотні кіляметраў у бліжэйшы населены пункт, дзе ёсьць інтэрнэт, каб адправіць электронныя лісты, набраныя на працу туды на адзіным камптары, і такім чынам падтрымлівалі сувязь са звешнім съветам?! Ці калі адзін з віетнамскіх актыўістуў летась быў арыштаваны і атрымаў 12 гадоў турэмнага зняволеня толькі за тое, што скачаў артыкул з вэб-сайту Дзярждэпартамэнту ЗША, і тым ня менш рух супраціву працягваецца і ў Віетнаме, і ў іншых цалкам закрытых грамадзтвах.

Ужо другі раз на Асамблеі World Movement for Demoscacy адбылося ўручэньне “Даніны дэмакратычнай адвазе” (Demoscacy Courage Tribute), якое сталася адной з цэнтральных падзеяў форума. Яе атрымліваючы актыўісты дэмакратычнага руху з тых краінаў, дзе падланейшаму існуюць сур'ёзныя проблемы з дэмакратыяй, але грамадзкія сілы аб'ядноўваюцца і актыўізуюцца дзеля перамогі. Бадай што кожны ўдзельнік 3-й Асамблеі варты падобнай узнагароды. Атрымалі ж яе гэтым разам прадстаўнікі

сямі краінаў, у тым ліку і Беларусі. І гэта азначае, што праблемы Беларусі прызнаюцца сусьеветнай дэмакратычнай супольнасцю надзвычай важнымі, а дзейнасць беларускай дэмакратычнай апазыцыі - вартай павагі і падтрымкі. І такая вера ў нашыя сілы і нашую перамогу надае сілаў для далейшай барацьбы на карысць дэмакратыі ў нашай краіне.

Ірина Віданава, удзельніца 3-й Асамблеі World Movement for Demoscacy, галоўны рэдактар часописа “Студэнцкая Думка”

“ФАКТАР, ЯКІ ТВОРЫЦЬ СВАБОДУ І НЕЗАЛЕЖНАСЦЬ”

Сваімі ўражаннямі ад Асамблеі ў Дурбане падзяліліся яе ўдзельнікі з Беларусі.

Алесь Міхалевіч:

“На мой погляд, галоўны вынік для Беларусі - гэта вялікая ўвага з боку прадстаўнікоў шматлікіх краінаў съвету да беларускай праблематыкі, да існавання дыктатуры, - кажа А. Міхалевіч. - На 3-й Асамблее прысутнічала шмат людзей з арганізацыяй Заходнія Эўропы (Швэцыі, Нямеччыны, Італіі, Вялікабрытаніі і г.д.). Падчас гэтага мерапрыемства адбылі

ся шматлікія тэматычныя сэкцыі, якія ў асноўным прысьвячаліся Беларусі. У іх бралі ўдзел прадстаўнікі тых краінаў, якія даўно працуяць з Беларусью (напрыклад, Чэхіі, Польшчы), а таксама тых, што зацікаўленыя ў больш шчыльным супрацоўніцтве з намі”.

Вінцук Вячорка:

“Сусьеветны рух за дэмакратыю яднае людзей з краінаў як “праблемных”, так і з усталяваным дэмакратычным ладам. Яго Асамблеі даюць унікальную магчымасць параўнаць сътуацыі і абмяняцца досьведам, пераканацца, наколькі дыктатары ўсяго съвету неарыгінальныя, а змагары за свабоду - непахісныя і невынішчальныя. Разам з тым беларускае грамадзтво паводле сваіх каранёў эўрапейскае, і нам трэба як мага хутчэй вырашыць нашу саромную палітычную праблему. У сваім выступе ў адказ на ўручэньне дэмакратычнай Беларусі “Даніны адвазе” я акцэнтаваў чалавечую годнасць як фактар, які творыць свабоду і незалежнасць (“Людзьмі звацца!”). Прыемна было ўбачыць у тэксьце “Даніны...” той жа самы акцэнт”.

Запісала Алена Шарамет

{ 6 РЭГІЁНАЙ }

Рашэныне Менскага гарадзкога суду Калегія па грамадзянскіх справах сапраўды не адмяніла. Праўда, была змененая матывіроўка рашэныня: на думку судовай калегіі, менская гарадзкая арганізацыя ня мела права ўдзельнічаць у судовых працэсах па-за межамі Менску.

Старшыня праўлення “Незалежнага таварыства прававых даследаванняў” Алена Танкачова лічыць, што ў судзьдзяў праста не было іншага выйсця. “Адмяніць рашэныне яны не маглі, таму і не адмянілі. Але мы будзем працягваць дзейнасць. Мы ня можам быць грамадзкім аб'яднаннем, таму давядзенца шукаць іншыя формы працы, - сказала спн. Танкачова. - Нашая праца патрэбная грамадству. Пра гэта съведчыць тое, што за

час працэсу па ліквідацыі арганізацыі (а цягнецца яна з каstryчніка 2003 году) колькасць сябраў арганізацыі павялічылася ў некалькі разоў”.

Ірина Карчынская

Магілёў

ЗА БЕЛАРУСКАМОЎНАЕ ТЭСТАВАНЬНЕ

Намеснік старшыні Магілёўскай абласной арганізацыі ТБМ Міхась Булавацкі звярнуўся ў Міністэрства адукацыі з просьбай забясьпечыць беларускамоўны варыянт заданняў па цэнтралізаваным тэставаньні.

Цэнтралізаванае тэставаньне, якое ўжо некалькі гадоў запар дазваляе моладзі трапляць у ВНУ без уступных іспытаў, складаецца па-расейску. Чыноўнікі Мінадукацыі

съвязываюць, што тыя школьнікі, якім спатрэбяцца заданні на роднай мове, могуць іх атрымаць, калі звернуцца ў прыёмную камісію. Аднак М. Булавацкі, які ўжо некалькі дзесяцігодзінь выкладае ў школе, перакананы, што ня ўсё так проста. На яго думку, многія абитурыенты, якія вучацца ў беларускамоўных школах і клясах, не наважаюцца прасіць матэрыялы тэставання па-беларуску, а тым больш запытаць пераклад незразумелага слова. Падобны выпадак здарыўся з выдатніцай, якая некалі навучалася па-беларуску ў Міхася Булавацкага. Дзячына не зразумела аднаго слова ў расейскамоўным пытанні і права ліла ўступныя іспыты...

Ягор Клішэвіч

Слонім

АРЫШТАВАНЯ МАЁМСЦЬ ГРАМАДЗКАГА АБ'ЯДНАНЬЯ

У сакавіку была арыштаваная маёмасць слонімскага грамадзкага аб'яднаньня “Воля да развязцца”. У 2003 годзе аб'яднаньне працавала па праграме TACIS і нібыта ня выплаціла падаткі.

У сінезні 2003 году Слонімскай падатковай інспекцыі была праведзена пазаплянавая праверка мэтавага выкарыстаньня фінансавых сродкаў грамадзкім аб'яднаннем “Воля да развязцца”. Нямэтавае выкарыстаньне сродкаў не было выяўлена.

З 12 па 16 сакавіка адбылася пазаплянавая комплексная праверка дзейнасці арганізацыі. Падатковая інспекцыя выявіла нібыта нявыплату арганізацыі падаткаў. 16 сакавіка на гэтай падставе была арыштаваная маёмасць арганізацыі. І ў той жа дзень на Першым нацыянальным канале паказалі сюжэт пра злоснае парушэнне падатковага заканадаўства старшынём арганізацыі Міхасём Варанцом і нямэтавае выкарыстаньне арганізацыйных грошай.

“Першы нацыянальны канал - самае дзіўнае ва ўсёй гэтай сітуацыі. У 12 гадзін 16 сакавіка я атрымаў акт па выніках праверкі і выйшаў з будынка падатковай інспекцыі. У 12.25 мне на мабільны патэлефанаваў мужчына і сказаў: “Mixail Varanec? Гэта Беларускае тэлебачанье. У Вас праблемы?” “У нас няма праблемаў”, - адказаў я. “Нам вядома, што на вас наклалі санкцыі. Давайце сустрэнемся”, - сказаў мужчына. Я паўтарыў: “Проблемаў няма. Гэта нестыкоўкі недзе ў міністэрствах”, - і адключыў мабільнік. Я падумаў, што гэта “жарты” мясцовых органаў КДБ. Мне і ў галаву не магло прыйсці, што Беларускае тэлебачанье праз 25 хвілін ня толькі будзе ведаць пра гэта, але і паспее прыехаць на Слонім.”

У 17.00 гэтага ж дня сп. Варанцу патэлефанавала старшыня Слонімскай падатковай інспекцыі Алена Міско, папрасіла прабачэння і сказала, што тэхніку трэба тэрмінова прывезці ў будынак інспекцыі менавіта цяпер, 16 сакавіка, а не 17-га, як было дамоўлена. Апісалі і вымалі маёмасць да 20.30. А праз гадзіну пасля гэтага ў праграме “Панарама” паказвалі сюжэт са Слонімам.

Старшыня арганізацыі “Воля да развязцца” мае на руках дакумэнты, падпісаныя выканаўчым дырэктарам Каардынацыйнага бюро TACIS Леанідам Арловым, паводле якіх арганізацыя не павінна выплачваць падаткі. Але, паводле словаў сп. Варанца, мясцовая падатковая інспекцыя атрымала ліст за подпісам міністра эканомікі Зайчанкі, дзе напісана, што “Воля да развязцца” мусіць сплачваць падаткі.

Таксама за нявыплату падаткаў па праграме TACIS узбуджаная крымінальная справа ў дачыненіі да старшыні рэспубліканскага грамадзкага аб'яднанья “Беларускі Хельсынскі камітэт” Тацяні Процькі і бухгалтаркі арганізацыі Тацяні Рудкевіч.

Ірына Карчынская

Віцебск

ЯК АДНАВІЦЬ СТАРАЖЫТНЫ ПАРК

Активісты гуртка “Спадчына”, якія навучаюцца ў Руднянскай базавай школе (Полацкі раён), пачынаюць адраджэнне Руднянскага парку і спадзяюцца на падтрымку мясцовых уладаў.

Школьнікі высьветлілі, што ў XIX стагодзьдзі парк уяўляў сабой прыгожы зялёны масіў, у розных сэкторах якога расло больш за 50 відаў дрэваў, а каля панскага маёнтка быў фантан. Цалкам адрадзіць комплекс сіламі гуртка ці школы праблематычна. Тым ня менш, ужо цяпер дзеці ўласнымі сіламі прыбраці съмецыце і пачысцілі штучны вадаём. Каб працягнуць аднаўленне паркавага комплексу, активісты гуртка “Спадчына” разлічваюць на пад-

трымку мясцовых уладаў і польскага лясгасу. На лета заплянаваная сумесная з Фарынаўскім сельскім саветам акцыя па добраўпаратканьні колішнім сажалкі.

Юрась Сыцяпанаў

Гомель

ЛЮДЗІ САМИ ПАВЯЛЧВАЮЦЬ ДОЗУ

Гомельская грамадзкае аб'яднаньне “Асацыяція дзяцей і моладзі” пачало падрыхтоўку да мерапрыемстваў, прысьвечаных чарговай гадавіне аварыі на Чарнобыльскай АЭС. Адным з першых такіх мерапрыемстваў стала аптытанье па актуальных “чарнобыльскіх” праблемах, праведзене актывістамі аб'яднаньня сярод жыхароў Веткаўскага раёну.

Падчас аптытання высьветлілася, што больш за 50% рэспандэнтаў - 712 веткаўцаў і жыхароў навакольных вёсак з радыяцыйным забруджаннем звыш 40 кю/км² - харчуюцца менавіта “ляснымі дарамі” (грыбамі, ягадамі, мясам дзікіх жывёлаў). Адно што ў горадзе Ветка такіх едакоў на траціну меней. Кожны трэці казаў, што яму ўсё роўна, “абы быць сътым”.

На думку старшыні “Асацыяція дзяцей і моладзі” Ўладзімера Коўзелева, “такая сітуацыя надзвычай непакоіць ня толькі таму, што людзі павялічваюць унутраную дозу накапленыя радыёнуклідаў. Справа ў тым, што пра небяспеку “дароў лесу” і недапушчальнасць іх ужывання вядзешча ўсе апошнія 18 постчарнобыльскіх гадоў”.

Ул. Коўзелеў кажа, што на сёняшні дзень вельмі складана адказаць на пытаньне, як можна змяніць гэтую сітуацыю. Таму заплянаванае правядзенне інтэрнэт-канфэрэнцыі, з дапамогай якой грамадзкія актывісты спадзяюцца знайсці арыгінальнае і дзейнае рашэнне праблемы.

Вольга Астроўская

Фарпост беларушчыны

Мінулы год праішоў пад знакам змаганьня за Нацыянальны гуманітарны ліцэй імя Я. Коласа. Гэта беларускамоўная навучальная ўстанова была ліквідаваная ўладамі, але сваю працу не спыніла, і мы перакананыя, што ня спыніць.

Гісторыя часта паўтараеца. У пачатку 1920-х гадоў у шмат якіх гарадах і вёсках Заходняй Беларусі дзейнічалі нелегальныя беларускія школы. Яны трымаліся на энтузіазме бацькоў і настаўнікаў, аж пакуль не былі ліквідаваныя польскімі ўладамі. Гэтыя навучальныя ўстановы далі беларускаму руху цэлы шэраг вядомых палітычных, грамадzkіх і вайсковых дзеячоў. Але самай славутай навучальнай установай таго часу была Віленская беларуская гімназія. Менавіта яе традыцыі працягвае сённяня Ліцэй, які выхоўвае мададую нацыянальную інтэлігенцыю.

Усім зразумела, што калі б не прынцыповая пазыцыя ліцэістаў, іх бацькоў і выкладчыкаў, беларускамоўнай навучальнай установы ўжо не было б. Чыноўнікі, якія сплянавалі зынішчэнне Ліцэю, спадзяваліся, што супраціў калі і будзе, дык доўга не пратрывае. І Ліцэй ціха памрэ... Пралічыліся. Моладзь прадэмантравала мужнасьць і стойкасць у абароне сваіх правоў. Ліцэісты адказвалі ўладам мірнымі акцыямі пратэсту, найперш пікетамі, якія стала ладзілі ў цэнтры Менску.

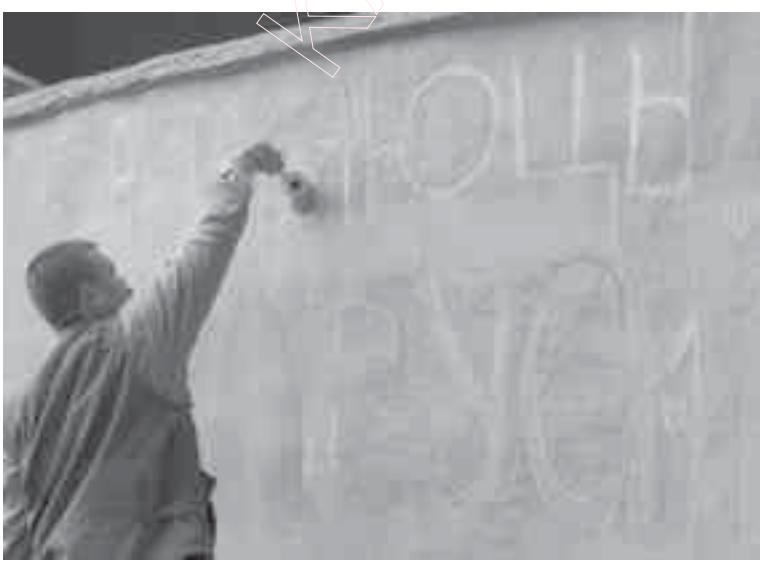
Змаганьне за Ліцэй - гэта ня проста абарона асобнай навучальнай установы. Гэта барацьба за апошнія бастыён сапраўднай беларускамоўнай адукацыі ў нашай краіне. Сытуацыя абсурдная, бо беларуская дзяржава зынішчае тое, што па сутнасці павінна ўсяляк падтрымліваць. Самі сабой узынікаюць думкі наконт таго, што сут-

Міліцейскі начальнік
Пётар Вераб'ёў сачыў
за ўсімі ліцэйскімі акцыямі

насьць сёньняшній улады не беларуская. І як бы яна ні хавала сваё сапраўднае аблічча і як бы ні маскавалася, гэтая сітуацыя спрацоўвае, як лякмусавая паперка.

Ліцэй загнаны ўладамі ў падполье, бо, на іх думку, непадконтрольны, незалежны, да таго ж - фарпост беларушчыны - прыклад і арыентыр для іншых. Але ён жыве і сваім прыкладам дадае съмеласці і ўпэўненасці, тым, каму таксама ёсьць што абараніць у нашай далёка не свабоднай краіне.

Сяргей Клімовіч

**ЛІЦЭЮ ПАТРЭБНАЯ
ПАДТРЫМКА**

5 лютага адбылася сустрэча прадстаўнікоў Рабочай групы Асамблеі НДА з кіраўнікамі Ліцэю і сябрамі бацькоўскай рады. Абмяркоўвалася сёньняшніе становішча гэтай навучальнай установы, яе перспектывы, а галоўнае - дапамога, якая патрэбная Ліцэю.

“Самае балючае месца - памяшканыне”, - зазначыў Лявон Баршчэўскі. Ён распавёў пра ўмовы, у якіх займаюцца 114 ліцэісташ. Заняткі адбываюцца ў некалькіх памяшканінях, якія навучальнай установе прадастаўляюць розныя арганізацыі. Таму нядаўняя іх пазездка ў Вільню была рэдкім выпадкам, калі ліцэісты змаглі сабрацца ўсе разам. У сувязі з гэтым важна аказваць дзецям псыхалагічную падтрымку, - адзначалі сябры бацькоўскай рады.

Але праблема памяшканіня альбо недахопу падручнікаў, фінансаў не зьяўляюцца галоўнымі. Ужо ў бліжэйшы час важна вызначыцца са статусам Ліцэю, які на сёньняшні момант фактычна знаходзіцца ў падпольі. Каб працягваць дзейнічыц і набіраць новых навучэнцаў, патрэбны легальны альбо паўлегальны статус навучальнай установы. У гэтым пытанні Ліцэй мае патрэбу ў юрыдычнай дапамозе, а таксама ў рэгулярнай інфармацыйнай падтрымцы. Бо ў сёньняшній сітуацыі ўмяшаныне журналістаў незалежных СМИ часта ўплывае на станоўчае выра-

шэньне ліцэйскіх праблемаў ва ўзаемадносінах з чыноўнікамі. Беларуская асацыяцыя журналістаў якраз і паспрыяе таму, каб інфармацыйная падтрымка Ліцэю была забясьпечаная.

Падчас сустрэчы высыветлілася, што пры ўсіх цяжкасцях, зь якімі змагаюцца ліцэйсты і выкладчыкі, ёсьць і пазытыўныя навіны. Напрыклад, ужо вырашана, што паралельна з выдачай выпускнікам па выніках здачы экстэрнаў дзяржаўнага пасъеданьяня яны атрымаюць і ліцэйскі дакумэнт на беларускай і ангельскай мовах. “Дакумэнт гэты канвертуецца ў Нямеччыне, хутка стане такім у Чэхіі і іншых краінах, будзе прызнавацца ва ўсіх універсytетах Эўразыязу”, - сказаў Л. Баршчэўскі.

Па выніках сустрэчы было вызначана, чым магла б дапамагчы ліцэйстам Асамблея. Сярод іншага называлася дапамога ў арганізацыі летняга адпачынку дзяцей. Была дасягнутая дамоўленасць пра больш шчыльнае супрацоўніцтва Асамблеі і Ліцэю.

Вінцэс Дземянчук
Здымкі Глеба Лабадзенкі

ПАДАРУНКІ ЛІЦЭІСТАМ ПРЫЙШЛІ З ГОРАК

Горацкі раённы інфармацыйны цэнтар перадаў навучэнцам Гуманітарнага ліцэю імя Якуба Коласа канцтавары і музычныя інструменты.

Каля 100 сшыткаў і некалькі флейтаў вырашыў накіраваць ліцэйстам старшыня Раённага інфармацыйнага цэнтра Горак Віктар Каулькоў. Летась ягоная дачка сама патрапіла ў сітуацыю, падобную да становішча менскіх ліцэйстаў: улады адмаўляліся забясьпечыць яе права на беларускую мову на навучанні.

“У такой сітуацыі, - тлумачыць сп. Каулькоў, - галоўнае - адчуваць, што ты не адзін. Спадзяюся, што гэтыя сціплыя падарункі будуць знакам нашай салідарнасці з маладзёнамі, якія не здаюцца перад незаконным рашэннем уладаў”.

Як зазначыў Максім Русыць, сябра Ліцэйскай Рады, “кожны падарунак, любая дапамога дае нам больш надзеі і ўпэўненасці”.

Ільля Заранок

ШТО ПАТРЭБНА ЛІЦЭЮ

— памяшканье для збору ліцэйскага самакіравання памерам каля 25-30 кв. м

— падручнікі па хіміі для 10 клясы (выданыні з найноўшых, пажадана пад рэд. Шымановіча альбо іншых беларускіх аўтараў)

— падручнікі і любыя дапаможнікі па ангельскай мове

— папера (фармату А4, А3, ватманы, рулённая папера)

— канцтавары: маркеры, лініаркі, асадкі, тэчкі, сшыткі і інш.

— грашовая дапамога

— кампютарны стол

— друкаркі і іншая тэхніка

— доступ да капіявалальнай тэхнікі

— матрыцы

— юрыдычнае дапамога

— дапамога ў арганізацыі адпачынку дзяцей і арганізацыі іх вольнага часу

— музычныя інструменты

Па пытаннях дапамогі Ліцэю

трэба звязацца да сп. Лявона

Баршчэўскага: 288-14-61,

barsceuski@tut.by

Беззаконье ня вечнае

Барыс Звоскаў - вядомы беларускі праваабаронца, выпускнік Вышэйшага курсу па абароне правоў чалавека ў Варшаве. Актыўнай праваабарончай дзеяйнасцю займаецца з 1996 году. Сёньня ён госьць нашай рэдакцыі і выказвае свой погляд на стан праваабарончага руху ў Беларусі і на яго перспектывы.

- Спадар Барыс, хто ён, сёньняшні беларускі праваабаронца?

- Для праваабаронцы чужы боль - зусім не чужы. Ён перажывае за людзей, спрабуе ім дапамагчы. Кожны з праваабаронцаў выбірае той від дзеяйнасці, які яму бліжэй, тое, што ў яго лепш атрымліваецца. Хтосьці ідзе ў суды абараняць і адстойваць інтэрэсы людзей, хтосьці займаецца складаньнем маніторынгу і інфармаваньнем грамадзтва. А яшчэ беларускім праваабаронцам не заўсёды хапае ведаў. Нават на юрыдычных факультэтах нашых ВНУ практычна не вывучаюць матэрыялы Эўрапейскага суду па правах чалавека ў Страсбургу. Апраўдаюць гэта тым, што Беларусь - ня сябра Рады Эўропы... Грамадзкая праваабарончая дзеяйнасць не прыносіць грошай, таму няшмат юрыстаў хоҷуць ёй займацца. У выніку атрымліваецца, што ёсьць разуменне таго, як не павінна быць і чаго хацелася б дасягнуць, а ведаў, як гэта зрабіць, часам не хапае...

- Як Вы думаеце, які накірунак дзеяйнасці праваабаронцаў мусіць быць прыярытэтным?

- Хтосьці, можа быць, лічыць, што важнейшая - інфармацыйная дзеяйнасць, у кагосьці будзе іншя думка. Але мне падаецца, што займацца нейкай адной дзеяйнасцю было б няправільна. А якія мэтады, якія дзеянъні будуть абіраць праваабаронцы - гэта не прынцыпова.

- З якімі праблемамі найчасціцей даводзіцца сутыкацца праваабаронцы?

- Галоўная праблема на сёньня - гэта беззаконье, якое ўзьведзена ў ранг дзяржаўнай палітыкі. Прававая дзяржава тым і адрозніваецца, што ў ёй устаноўленыя правілы гульні, зразумелыя ўсім і абавязковыя для выкананья ўсімі. У нашай краіне правілы гульні адвольныя. У дачыненьні да аднаго чалавека дзяржава дзейнічае па адным сцэнары, у дачыненьні да іншага, які зрабіў тое самае, дзяржаваробіць зусім іншае.

Рэспубліканская калегія адвакатаў “расчышчае” поле для адвака-

туры, таму з крымінальнага правауза зараз зынік інстытут грамадзкага абаронцы. Больш за тое, цяпер ужо немагчымы ўдзел не адваката ў грамадзянскіх спраўах. Таму ўсё радзей і радзей удаецца ўдзельніцаць у судовых працэсах і адстойваць права людзей. А сярод адвакатаў няма спэцыялістаў, якія займаліся б абаронай грамадзкіх арганізацый. Апроч таго, адвакаты працујуць толькі тады, калі з'імі заключаная дамова і пералічныя гроши за паслугі. Адзін дзень працы адваката ў судзе ціпер каштую каля 100 тысяч беларускіх рублёў. А дзе грамадзкай арганізацыі ўзяць такія гроши? Атрымліваецца, што адстойваць іх інтэрэсы проста няма каму.

- І што чакае грамадзкія арганізацыі?

- Што датычыцца іх абароны, то гэта вельмі складаная праблема. Там, дзе не працуе закон, пачынае праца варанца права мацнейшага, абараніца ад якога на пра-

вавым узроўні немагчыма! Мне падаецца, што яшчэ многія беларускія арганізацыі будуць закрытыя. Таму нам усім трэба быць больш пэдантычнымі, больш акуратнымі і старацца прытрымлівацца ўласных статутаў. Іншая справа, калі Міністэрства юстыцыі выносіць папярэджаныне за адсутнасць у дакумэнце двукосьця. Такія праблемы вырашаюцца ў прыватных размовах з кірауніцтвам ці сябрамі арганізацыі. Карныя дзеянні такога кшталту выглядаюць як выкананыне чыёйсьці замовы. У той самы час блянк самога Міністру не адпавядае стандартам...

- А ѿтакі адбыліся станоўчыя зьмены ў праваабарончым руху?

- Адбыліся. Калі прыгадаць сярэдзіну 90-х гадоў, то праваабарончыя арганізацыі Беларусі тады былі вельмі разрозненымі, кожная з іх працавала так, як лічыла патрэбным. А цяпер ёсьць жаданьне і імкненне пачаць кансалідаваную працу.

- Як Вы лічыце, ці патрэбныя ў сёньняшніх умовах няўрадавым арганізацыям стасункі з дзяржаўнымі органамі?

- Я лічу, што гэта прыватная справа кожнага. Праблема такіх стасункаў хутчэй маральная, этычная. Шмат якія арганізацыі, нават праваабарончыя, супрацоўнічаюць з дзяржавай. І правільна

робяць! Тую ж праблему з мігрантамі немагчыма вырашыць без удзелу дзяржавы. Таму, на мой погляд, могуць быць крапкі ўзаємадзеяння з дзяржавай, нават з такой, якую маєм мы.

Менш за год таму Кабінет міністраў Рады Эўропы прыняў фундамэнтальныя прынцыпы дзеянасці і сінаванні няўрадавых арганізацыяў у Эўропе. Гэтыя прынцыпы былі прэзентаваны ў Беларусі на сэмінары, арганізаванымі пры ўдзеле Рады Эўропы. На яго былі запрошаныя прадстаўнікі навуковых арганізацыяў, Міністру, Канстытуцыйнага суду, Упраўленні юстыцыі Менгарвыканкаму. За некалькі дзён да сэмінару я асабіста тэлефанаваў ва Упраўленні юстыцыі Менгарвыканкаму, каб дазнацца, ці варты іх чацаць на сэмінар. Чыноўнікі доўга шукалі нашае запрашэнне, нарэшце знайшлі яго і зачыталі мне рэзалюцыю: “Принять к сведению без участия”... Сэмінар усё ж адбыўся, яго ўдзельнікі доўга абмяркоўвалі згаданыя прынцыпы, а пасля хтосьці з дзяржчыноўнікаў сказаў: “Так, дакумэнт добры, але ж мы не ўваходзім у Раду Эўропы, таму да нас ён ніякага дачыненія ня мае”.

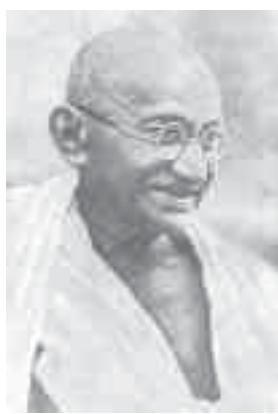
- Наколькі была адэкватнай рэакцыя няўрадавых арганізацыяў на дзеянні органаў юстыцыі? Што, на Вашую думку, варты было б зрабіць па-іншаму?

- Тоё, што салідарныя дзеяньні патрэбныя - сумневу няма. Значная колькасць людзей - заўёды гарантыва большай увагі да праблемы, чым калі б кожны выступаў паасобку. На мой погляд, часам больш карысна паспрабаваць зъмініць закон, а не арганізоўваць вулічную акцыю. І што абсалютна неаспрэчна для мяне - трэба весьці працу ў інфармацыйным накірунку. Інфармацыя пра тое, што адбываецца і як адбываецца, павінна распаўсюджвацца ня толькі ў Беларусі, але і ў суседзтве.

- Якімі Вам бачацца перспэктывы развіцця трэцяга сектару ў Беларусі?

- Сёняня перспэктывы бачацца толькі кепскія. Відавочна, што грамадзкая ініцыятыва ў Беларусі будзе падаўляцца, і нам давядзецца дзеяльніцаць на неафіцыйным узроўні як свабодным фізычным асобам, як аднадумцам, як грамадзянскім ініцыятывам... Часам даводзіцца чуць, што мы, праваабаронцы, змагаемся зь ветракамі, а справа, якой мы займаємся, марная. Калі кажуць, што мы цяпер знаходзімся ў безнадзейнай сытуацыі - на верце! Сёньняшняя сытуацыя - часовая. Тут няма поўнай безвыходнасці. Калісці гэта скончыцца: праз год, праз два. Менавіта з разуменнем гэтага мы і павінны працаваць.

Запісала Алёна Шарамет

Уся справа ў мэтадзе

Калісці Індыйя была калёніяй Англіі, таму на яе тэрыторыі мелі моц ангельскія законы. Паводле аднаго з іх індыйцы ня мелі права самі для сябе варыць соль, а былі абавязаныя набываць толькі тую соль, што прывозілі з Англіі. Але гэта было вельмі дорага. І тады распачаўся мірны супраціў. Аднойчы на беразе акіяну зьявіліся 10 індыйцаў, якія сталі выпарваць соль з акіянскай вады. Неўзабаве зьявілася паліцыя і арыштавала індыйцаў, а суд пакараў іх турэмным зняволеннем. Праз нейкі час на tym жа месцы індыйцы зноў выпарвалі соль, але іх было ўжо каля сотні. Паліцыя затрымала і іх, быў суд і - турма. Хутка на беразе акіяну сабраліся ўжо тысячы індыйцаў дзеля выпарвання солі. Прыйшли жаўнеры, каб іх арыштаваць. Але індыйцаў аказалася зашмат: у турмы такую колькасць людзей не пасадзіш. Але закон трэба было выконваць. І вось толькі тады ўрад Англіі зразумеў, што благі “саляны” закон трэба адмяніць. Індыйцы перамаглі. Гэта адзін з мэтадаў не-гвалтоўнага супраціву, заснавальнікам якога лічыцца Махатма Гандзі.

Арганізацыя са 120-гадовым досьведам працы

*Інтэрвію
з кіраўніком
“Народнага Дому”
ў Чарнаўцах*

Букавіна - гістарычна спрэчная тэрыторыя, якая сёняня належыць Украіне. Тут жыве больш за дзесятак народнасцяў. Даволі часта ў Букавіне ўзынікаюць міжнацыянальныя канфлікты і спрэчкі, якія даводзіцца вырашальня кіраўніцтву Украіны і Малдовы. Аднак і слова грамадзкіх арганізацый мае вагу ў гэтай ситуацыі.

У цэнтры Чарнаўцоў, сталіцы Букавіны, стаіць прыгожы, вялікі будынак, паставлены напачатку мінулага стагодзьдзя. Тут месціцца грамадзкая арганізацыя “Ўкраінскі Народны Дом” - адна з самых старэйшых у Букавіне. Прагэты цікавы край і дзейнасць мясцовых НДА карэспандэнт “Асамблеі” размаўляе са старшынём грамадзкай арганізацыі “Ўкраінскі Народны Дом” Уладзімерам Старыкам.

- Спадар Старык, чым займаецца Ваша арганізацыя?

- Мы - непалітычная арганізацыя. Нашай статутнай мэтай зьяўляеца абарона правоў усіх украінцаў, якія жывуць у Чарнаўцах і вобласці. Праваабарончая дзейнасць нацыянальнага кірунку вялася ад самага пачатку існавання арганізацыі. Цяпер яна крыху памянялася, у тым сэнсе, што для нас няважна, якой нацыянальнасці чалавек, што да нас звяртаецца.

- Усё ж такі нейкі нацыянальны аспект захаваўся. У чым ён выяўляецца?

- Чарнаўцы - гэта расейскамоўны горад, але ў нашым Доме ўсе

гавораць па-ўкраінску. І нам хацелася б, каб нашыя наведнікі размаўлялі па-ўкраінску ня толькі ў нас, але таксама і ў сваім паўсядзённым жыцьці. “Народны Дом” бачыць сваю місію ў тым, каб абыядноўцаць і быць каардынуючым цэнтрам паміж рознымі грамадzkімі арганізацыямі.

- Які з накірункаў дзеянасьці Вашай арганізацыі зьяўляецца прыярытэтным?

- Найперш мясцове самакіраванье, а таксама падтрымка і разъвіцьцё розных аспектаў грамадzkай дзеянасьці. Першы самы вялікі праект, які мы разлізувалі - гэта вучнёўская рада. Ён быў даволі пасыпаховым таму, што і па заканчэнні праекту рада існуе, больш за тое, цяпер яна стала самастойнай арганізацыяй. Ужо чацьверты год дзеці самі абіраюць сабе кірауніцтва.

Таксама мы падтрымліваем дробны бізнес, які знаходзіцца ў стане, далёкім ад квітнеючага. Для дапамогі прадпрымальнікам быў выдадзены зборнік усіх норматyўных мясцовых актаў, якія рэгулююць прадпрымальніцкую дзеянасьць у Чарнаўцах. Правялі на гэту тэму некалькі круглых сталоў. Другі наш праект, які прайшоў даволі пасыпахова - “распрацоўка аптымальнай систэмы для фармаванья бюджетаў гарадоў раённага значэння”. Сёлета нам удалося адкрыць невялікі рэсурсавы цэнтар.

Займаемся мы і выдавецкай дзеянасьцю. Таксама сабралі гроши на пабудову помніка героям Букавіны, якія загінулі ў ХХ стагодзьдзі. Аднак запратэставалі камуністычныя арганізацыі, бо ім не спадабалася, што нашыя героі змагаліся з савецкай арміяй. За два тыдні да адкрыцця помніка, калі з усяго сьвету ўжо былі запрошаныя госьці, гарсавет вырашыў не даваць дазвол на яго ўсталяванье. Толькі пад ціскам Вярхоўнай Рады Ўкраіны дазвол быў атрыманы.

- “Украінскі Народны Дом” удзельнічае ў выбарчых кампаніях?

- У 1994 і ў 1998 гадах ад “Народнага Дому” па ўсіх гарадzkіх акругах былі вылучаныя кандыдаты ў дэпутаты. Усяго прыйшло прыкладна 10-20 чалавек. Вядома, гэтыя людзі вельмі хутка забыліся пра тое, хто іх вылучаў, таму ў далейшым мы перасталі гэтым займацца. Мы засяродзіліся на назіранні за выбарамі, ствараем у Доме штабы для назіральнікаў. Сумесна з “Камітэтам выбарцаў Украіны” на мінулых выбараў арганізавалі паралельны падлік галасоў і атрымалі вельмі дакладныя лічбы.

- Ці ўзвінікаюць у Вашай арганізацыі праблемы зофісам?

- Цікава, што “Украінскі Народны Дом” у Чарнаўцах заснаваны яшчэ ў 1884 годзе, калі гэтая тэрыторыя ўваходзіла ў склад Аўстра-Вугоршчыны. Савецкая ўлада яго закрыла, а маёмасьць канфіскавала. Але ў 1989 г. удалося аднавіць арганізацыю і дамагчыся прызнаннія яе пераемніцай давеннай структуры. У абласной адміністрацыі мы адсудзілі памяшканыне “Украінскага Народнага Дому”, вытрымалі моцны ціск з боку ўладаў. Варта зазначыць, што на сёньняшні дзень у Чарнаўцах існуюць пяць нацыянальных дамоў: украінскі, німецкі, габрэйскі, польскі і румынскі. А вось расейцы за апошнія 50 гадоў сваі-

го дому чамусыці не стварылі...

Вялікі і прыгожы будынак у цэнтры Чарнаўцаў ня мог не прыцягнуць увагі. Вось абласны савет і вырашыў, што яго трэба прыватызаваць, выйграў судовы працэс, і цяпер наш будынак лічыцца агульнай маёмасьцю ўсіх “тэрытарыяльных супольнасцяў вобласці”. Атрымалася нейкая абстракцыя, і ніхто не разумее, што гэта значыць. Мы пакуль ня плацім за арэнду, аднак усе ведаюць, што нашым нетрывальным статусам можна будзе лёгка скарыстацца і ўсё памяняць...

- Грамадzkія арганізацыі Букавіны спрабуюць дапамагаць у вырашэнні міжнацыянальных канфліктав?

- Букавіна - гэта спрэчная тэрыторыя. Калі ў савецкія часы ўстанаўліваліся межы, людзей, якія сотні гадоў жылі разам, падзяліла мяжа. Ніхто не пытаяў меркаваньня на гэты контнікту, ні ў малдаванаў. Сталін наకрэмзаў на мапе нейкую крытую лінію, і ўсё...

Гэта мяжа захавалася і сёньня. Проблемаў хапае, а ўлада ў Кіеве не разумее, што не вырашае канфлікты, а кансэрвуе іх. На мой погляд, калі б нашы грамадzkія арганізацыі былі мацнейшымі, ситуацыя была б зусім іншая.

Размаўляла Ядвіга Мацкевіч

Мясцовые органы ўлады ў Букавіне маюць спэцыяльную праграму супрацоўніцтва з НДА. На яе рэгулярна выдаткоўваюцца сродкі з мясцовага бюджету. Грамадzkія арганізацыі карыстаюцца значымі ільготамі, напрыклад, у аплаце арэнды памяшканыняў і камунальных паслугаў. Некаторыя памяшканыні былі перададзеныя ўладамі НДА ў бесцерміновае карыстаньне. Бюджэтнымі сродкамі НДА распарађаюцца самі, у асноўным яны выдаткоўваюцца на нацыянальныя фэстывалі, прыёмы дэлегацый і г.д. Характэрна, што для кожнага новага кіраўніка адміністрацыі адна з першых спраў - сустрэча з прадстаўнікамі грамадzkіх арганізацыяў, абмеркаванье існуючых праблемаў і вызначэнне шляху іх вырашэння.

Дысыдэнт назаўсёды

*Mixas Kukabaka працягвае
змаганье за Беларусь*

У савецкія часы ў Беларусі, у адрозыненне ад Расеі альбо Украіны, не паўстаў праваабарончы рух, не была створаная Хельсынская група. Сталінскія “зачысткі” зрабілі сваю справу, прымусіўшы замаўчаць самых актыўных і съядомых патрыётатаў (многіх назаўсёды). Кволія нацыянальнай групы, якія ўтварыліся ў 1960-70-я гады, не адважваліся на адкрытую канфрантацыю з уладай і не выходзілі з падпольля. Аднак

асобныя дысыдэнты ў Беларусі ўсё ж дзейнічалі, і самым вядомым з іх быў Mixas Kukabaka. Сёлета спаўняеца 25 гадоў з часу судовага працэсу над ім у Бабруйску. І гэтую дату M. Kukabaka адзначыў публікацыяй некалькіх сваіх скандальных артыкулаў.

ЗМАГАР-АДЗІНОЧКА

У 70-80-я гады беларуская эміграцыйная прэса рэгулярна паведамляла пра выпадкі

мірнага супраціву савецкай уладзе ў Беларусі. Іх было няшмат. Сярод дысыдэнтаў вылучаліся постаці палкоўніка-адстаўніка Яфіма Давідовіча, арганізатора сеткі “самвыдату” Міколы Якімовіча і рабочага з Бабруйску Mixasія Kukabakі.

31-гадовы M. Kukabaka ў жніўні 1968 году заяўляе рашучы пратэст супраць увядзенні савецкіх войскаў у Чэхаславакію. У кіеўскім ваенкамаце ён паабяцаў, што калі яго па-

шлюць у гэтую краіну, ён будзе змагацца на баку чэхаславацкага народу. Не паслалі і пакуль яшчэ не арыштавалі, але ўзялі пад нагляд. Кукабака жыў і працаваў у г. Аляксандраў Уладзімерскай вобласці РССР. Там і быў упершыню арыштаваны за сваё вальнадумства ў красавіку 1970 г. Ён не захацеў супрацоўніцаў з КДБ і лжыва съведчыць супраць замежнага дыплямата. За гэта беларускага дысыдэнта абвяшчаюць "шызафрэнікам"...

Шэсць гадоў, якія Кукабака правёў у вар'ятні, не зламалі яго, а наадварот, загартавалі. Пасля выхаду на волю ён жыве ў Бабруйску, дзе на Дзень Волі ў 1978 годзе піша свой знакаміты нарыс "Скрадзеная Бацькаўшчына". "Калі спускаўся па чыгуначным пераезьдзе... убачыў надпіс "Берегись поезда!" і адразу ўзгадаў: тут жа 25 год таму было напісаны "Сцеражыся цягніка!", і толькі ўнізе расейскі пераклад. Цяпер беларускі выраз зынік. І дзіўна, мяне гэта не прыемна закранула. Нечакана я ўсьвядоміў сябе беларусам", - пісаў Кукабака. Гэты нарыс пратэст супраць русыфікацыі Беларусі патрапіў на Захад і быў там надрукаваны, перадаваўся заходнім радыёстанцыямі. У сваёй публіцыстыцы Міхась Кукабака таксама пісаў пра правы чалавека, выступаў на антываенныя тэмы, супраць выкарыстання ў СССР псыхіяtry для барацьбы зь іншадумствам.

АПОШНІ ПАЛІТВЯЗЕНЬ

Неаднаразова ўлады зъмяшчаюць Кукабаку ў вар'ятні, а ў 1978 г. арыштоўваюць. 20-21 чэрвеня 1979 году ў Бабруйску адбыўся суд над беларускім дысыдэнтам. "Мае перакананыні сфармаваліся ў цяжкасцях і пакутах, - казаў на судовым паседжанні М. Кукабака. - І вы самі разу-

мееце, што чалавек, які ўсё сваё съядомае жыцьцё сядзіць у турме за перакананыні, ня можа быць злачынцам". Ён параўнаў Савецкі Саюз зь бязъмежным канцлягерам, адмовіўся ад савецкага грамадзянства і прапанаваў выпусціць яго за мяжу. Яго ж прысудзілі да трох гадоў лягераў агульнага рэжыму. Прокурор Аляксенка крычаў: "У сваіх выступах ён (Кукабака - В.Д.) са злосцю і нянявісцю паклёнічае на наш лад. Нават у выразе ягонага твару відаць нянявісць..."

У зняволені М. Кукабака працягвае праваабарончую дзейнасць: абаране правы зъняволеных, піша скаргі ў прокуратуру, абвяшчае галадоўкі пратэсту. Яго судзяць зноў і зноў. А на Захадзе ўжо ўздымаеца хвала пратэсту ў яго абарону, Кукабаку падтрымліваюць маскоўскія дысыдэнты (найперш Андрэй Сахараў), якія распаўсяджаюць інфармацыю пра яго. Увесені 1988 г. беларускі дысыдэнт застаецца апошнім палітычным вязнем у Пермскім лягеры. КДБ прапануе яму папрасіць памілаваныня, якое было б задаволенае, але Кукабака адмаўляецца. Улады ж не маглі больш трываць ціску Захаду і самі ініцыявалі вызваленне палітвязня, паводле ўказу Прэзыдыюму Вярхоўнага Савету СССР ад 30 лістапада 1988 году.

Ужо стварыўся Беларускі Народны Фронт, калі Кукабака вяртаецца на Бацькаўшчыну. Ён выступае на мітынгах, напрыклад, на Дзяды 1990 г. у Менску, збіраеца баляставацца ў дэпутаты Вярхоўнага Савету Беларусі. Але ў Беларусі ён не застаецца, магчыма, не прыжываеца ў новай сітуацыі - вяртаецца ў Москву, дзе жыве большасць сяброў-дисыдэнтаў. Расказваюць, што падчас жнівеньскага путчу 1991 г. Міхась Кукабака пад-

бел-чырвона-белым сцягам удзельнічаў у абароне Белага дому ў Москве...

У 1992 г. у архіве маскоўскага "Мэмарыялу" быў створаны асобны фонд Міхася Кукабакі, у які ўвайшлі дакумэнты, вернутыя дысыдэнту з Упраўлення КДБ па Магілёўскай вобласці. Гэта перапіска, публіцыстыка, копіі судовых вызначэнняў, апавяданні і г.д. Фонд, дарэчы, да гэтага часу не апісаны.

НЕЧАКАНАЕ ВЯРТАНЬНЕ

У апошнія гады пра Кукабаку нічога не было чуваць. Аж пакуль сёлета ў студзені не зъявіліся ў інтэрнэце ды расейскай газэце "Дуэль" дзьве ягоныя скандалыя публікацыі. Адна зь іх называецца "Роздум пра антысемітізм, сіянізм і нацызм", але больш вядомы артыкул "Пэрспэктывы беларускіх партызанаў" (дарэчы, яго арыгінальная назва - "Анэксія Беларусі, каму гэта выгадна?"). Апошні быў зъмешчаны на сайце kavkazcenter.com, у іншых інтэрнэт-выданьнях, зъявіўся ў беларускай незалежнай перыёдышы. Не абыйшло ўвагай артыкул М. Кукабакі і БТ, праўда, ягоныя пропагандысты назвалі публікацыю "ананімнай". Відаць, рэдкае прозывішча беларускага дысыдэнта, пра якога яны, верагодна, і ня чулі, падалося ім псеўданімам...

Нечаканае "вяртанье" Кукабакі і ягоныя жорсткія слова пра расейскі імпэрыялізм ды магчымы адпор яму, у выпадку агрэсіі, з боку беларускіх патрыятычных сілаў, сапраўды спарадзілі сумненны: а ці ягоны гэта артыкул? Карэспандэнт "Асамблей" спраўдзіў аўтэнтычнасць тэксту ў рэдакцыі аднаго з замежных сайтаў, які надрукаваў яго першым. Засталося адшукаць Кукабаку.

У грамадzkім аўяднанні "Дыярыюш", пры якім існуе

Архіў найноўшай гісторыі, нам паведамлі, што сувязь з дысыдэнтам перарвалася некалькі гадоў таму, калі ён зъехаў у Амэрыку. Але пад артыкулам было пазначана: "Масква". Значыць, вярнуўся? Апошнім месцам працы Кукабакі нам назвалі маскоўскую Хельсынскую группу. Тэлефануем у гэтую арганізацыю. Нам пацвярджаюць, што такі чалавек у іх калісці працаваў, але ўжо 2-3 гады яны пра яго нічога ня ведаюць...

Дапамог выпадак. Аказваецца, у інтэрнэце існуе створаная ўвосені 2003 году старонка Mixasя Ігнатавіча Кукабакі (http://zhurnal.lib.ru/k/kukobaka_m_i/), дзе зъмяшчаюцца ягоныя літаратурныя творы і публіцыстыка. Там мы знайшлі і маскоўскія каардынаты нашага земляка.

Высьветлілася, што Кукабака застаецца дысыдэнтам і сёньня. Ён зусім нядоўга жыў у ЗША - каля году, вясной 2002 г. вярнуўся ў Маскву.

Цяпер ня толькі піша публіцыстыку, але і бярэ ўдзел у вулічных акцыях. Напрыклад, 15 ліпеня 2002 г. ён быў сярод пяці актыўістаў Транснацыянальнай радыкальнай партыі, якія правялі на рацэ Масква, недалёка ад Крамля, плывучую антыўаенную дэманстрацыю (на здымку). 23 лютага сёлета Кукабака быў затрыманы падчас несанкцыянаванага антыўаенного пікету ў Маскве. Суд пакараў яго штрафам у памеры 700 расейскіх рублёў.

"Цяпер я больш сяджу дома, - гаворыць Міхась Кукабака, - але часам хаджу на розныя дэманстрацыі, пікеты". Неяк у Маскве праходзілі "дні расейска-беларускага сяброўства", на якіх прысутнічаў Лукашэнка. Кукабака вырашыў напісаць яму ліст і падзяліцца сваімі думкамі наконт пагрозы расейскага імпэрыялізму, якія пазней выкладу ў артыкуле "Пэрспэктывы беларускіх партызанаў". У беларускую амбасаду яго не пусцілі, але ліст пера-

даў. Пра тое, што было далей, распавядае сам аўтар: "Ніякага адказу я не атрымаў. Нават калі Лукашэнку і далажылі, дык ён наўрад ці ведае, хто такі Кукабака. Але праз нейкі час гляджу па тэлебачаньні выступ Лукашэнкі, і раптам зь яго вуснаў зълятаюць мае слова: "Што, вы хочаце, каб у Беларусі была другая Чачэнія?"...

У Беларусі Кукабака даўно ня быў. Кажа, што сваякоў і сяброў у яго тут няма, сувязі, якія былі, перарваліся. У беларускіх незалежных СМИ сваёй публіцыстыкі і прозы ён не друкуе - ніяк ня можа забыць, як у адным бюлетеці зъявілася яго моцна пераробленая апавяданье. Кукабака пакрыў-дзіўся, кажа, што "нават камуністы такога не рабілі". Але, здаецца, згодны дараваць. А яшчэ ён, відавочна, сумуе па Бацькаўшчыне. І не зьбіраецца спыняць сваё змаганье за Беларусь.

Вінцэс Дземянчук

Ацэнка навучальных праграмаў

Уводзіны да цыклу распрацоўкі і ацэнкі навучанья

Ала Кос, кансультант Рэгіянальнай праграмы АВА/CEELI
па развязвіцьці арганізацыяў у краінах СНД

Цыкл распрацоўкі і ацэнкі навучанья зьяўляецца для яго арганізатораў інструментам, прызначаным як для распрацоўкі асобнага навучальнага мерапрыемства, так і для падрыхтоўкі агульнага пляну навучанья, скіраванага на дасягненне мэтаў і місіі арганізацыі.

Гэты цыкл складаецца з шасці зъяўляючыхся ўзаемазвязаных і пасылядоўных зьвёнаў. Для распрацоўкі навучанья гэты цыкл трэба выкарыстоўваць, плянуючы зьверху ўніз. Для правядзення маніторынгу і ацэнкі - зынізу ўверх.

— Місія, мэты і задачы

*У чым заключаецца канчатковая мэта арганізацыі?

*Што яшчэ неабходна зрабіць для дасягнення мэтаў і задачаў арганізацыі?

— Вынікі

*Якія вынікі неабходныя для дасягнення мэтаў і задачаў арганізацыі?

*Ці былі дасягнутыя вынікі? Якія ўрокі былі атрыманыя?

— Выкарыстаныне набытых ведаў

*Што павінна зъмяніцца ў працы ўдзельнікаў? Якія новыя веды, навыкі і ўстаноўкі неабходныя ім?

*Якія новыя веды, навыкі і ўстаноўкі ўдзельнікі скарысталі на сваім працоўным месцы?

— Набыцьцё ведаў

*Чаму павінны навучыцца ўдзельнікі, каб адбыліся зъмены?

*Ці былі дасягнутыя ўдзельнікамі мэты навучанья?

— Навучальнае мерапрыемства

*Якім павінна быць навучальнае мерапрыемства, каб навучанье ўдзельнікаў было эфектыўным?

*Наколькі эфектыўна было праведзена навучальнае мерапрыемства?

— Арганізацыя навучанья

*Што неабходна зрабіць арганізаторам навучанья, каб яно было якасным і эфектыўным?

*Ці пасыпахова быў выкарыстаны досьвед арганізацыі навучальных мерапрыемстваў?

ЧАТЫРОХУЗРОЎНЕВАЯ МАДЭЛЬ АЦЭНКІ АДУКАЦЫЙНЫХ ПРАГРАМАЎ ПА АРГАНІЗАЦЫЙНЫМ РАЗВІЦЬЦІ

Ідэя чатырохузроўневай ацэнкі адукатычных праграмаў па арганізацыйным развязвіцьці абапіраецца на тэорыю Дональда Л. Кіркпатрыка, распрацаваную ў 1998 г. У мадэлі пададзеная пасылядоўнасць кроку плянаваньня, рэалізацыі і ацэнкі адукатычных праграмаў. Сама ацэнка эфектыўнасці навучанья праводзіцца ў чатыры этапы:

- ацэнка рэакцыі ўдзельнікаў на навучанье;
- ацэнка засваенія ведаў, уменняў і навыкаў;
- ацэнка ўплыву супрацоўніка, які прайшоў навучанье, на дзеянасць арганізацыі;
- ацэнка ўплыву арганізацыі на грамадзтва.

Для атрыманьня максымальна-га эфекту ад мадэлі неабходнае пасылядоўнае выкананьне кожнага з яе этапаў. Ніжэй прыведзеныя характеристыстыкі кожнага этапу:

Першы ўзровень - ацэнка рэакцыі на навучанье. Падчас гэтага этапу дасыльцуцца рэакцыя ўдзельнікаў на канкрэтнае навучальнае мерапрыемства - лекцыю, сэмінар ці трэнінг. Ацэнка робіцца ці падчас мерапрыемства, ці непасрэдна пасля яго. Як правіла, дадзеная інфармацыя забясьпечвае зваротную сувязь для трэнера.

Ацэнка асабістых адносінаў слухачоў аналагічная ацэнцы іх адчуваньняў. Яна не дае магчымасці ацаніць, наколькі пасыпаховым быў працэс навучанья. Але паколькі асабістыя адносіны лягчэй ацаніць, большасць арганізатораў навучанья праводзяць менавіта такую ацэнку.

Пры падрыхтоўцы гэтага артыкула выкарыстоўваліся інфармацыйныя і практичныя матэрыялы, распрацаваны ў межах Рэгіянальнай праграмы АВА/CEELI па развязвіцьці арганізацыяў у краінах СНД і сумесна з трэнэрамі Луганскай абласной групы мэдыяцыі. Таксама былі адаптаваныя матэрыялы з Training for Results Chain Workbook, USAID.

ства. Тэставыя працы пажадана праводзіць празь невялікі прамежак часу (прыкладна празь месяц) пасъля навучання, што дae магчымасць удзельнікам засвоіць ВУН. Ацэнка дадзенага этапу паказвае, наколькі канкрэтнымі і рэалістычнымі былі задачы трэнінгу і якія яго вынікі. Набытыя удзельнікамі ВУН будуть садзеяць зъменам у іх паводзінах.

Трэці ўзровень - ацэнка ўплыву супрацоўнікаў, якія прайшлі навучанье, на дзейнасць арганізацыі. На гэтым этапе выяўляеца, наколькі рацыянальна навучаныя супрацоўнікі выкарыстоўваюць атрыманыя ВУН і як гэта ўплывае на арганізацыю. Этап яшчэ больш складаны, наколькі патрабуе парашунтыя парамэтраў дзейнасці да навучанья і пасъля яго. Для ацэнкі ўплыву на арганізацыю тут часта выкарыстоўваюцца меркаваныні "трэціх асобаў" - супрацоўнікаў, кіраўнікоў, калегаў па навучаныні. Дадзеная ацэнка можа праводзіцца толькі праз некаторы час пасъля навучанья, звычайна праз 2-3 месяцы. Вынікі ацэнкі трэцяга ўзроўню даюць магчымасць вызначыць, наколькі правільна былі выяўленыя патрэбы арганізацыі ў навучаныні, ці змагала адукатыўная праграма задаволіць гэтыя патрэбы.

Чацверты ўзровень - ацэнка ўплыву на грамадзтва. На гэтым узроўні вымяраеца доўгатэрміновы ўплыў навучанья на магчымасць арганізацыі дасягаць сваіх мэтаў. Гэта - самы складаны ўзровень ацэнкі. Ацэнка ўплыву дазваляе выявіць, якіх зъменаў дасягнула арганізацыя ў галіне вырашэння праблемаў сваіх кліентаў. Па часе дадзеную ацэнку можна праводзіць не раней як праз 6 месяцаў пасъля навучальнага мерапрыемства.

Пры распрацоўцы і правядзенні праграмаў навучанья варты думачы пра доўгатэрміновую перспектыву і ня надта давяраць водгукам захаплення ўдзельнікаў сэмінару, указаным у ацэначных анкетах. Сам сэмінар - гэта толькі пачатак доўгага шляху да рэальных вынікаў і якасных зъменаў.

Важна мець систэматызаваны падыход да ацэнкі асабістых адносінаў слухачоў, які прадугледжвае выкарыстаныне пісьмовых аптычнікаў, разлічаных на атрыманыне неабходных камэнтараў. Камэнтары павінны быць распрацаваны такім чынам, каб іх можна было систэматызаваць і колькасна вымераць. Каардынатар навучанья, яго арганізатор ці спэцыяльна падрыхтаваны назіральнік таксама павінен зрабіць сваю ацэнку навучанья, каб да-поўніць камэнтары слухачоў. У спалучэныні гэтыя ацэнкі маюць большае значэнне, чым кожная паасобку.

Калі арганізатор эфектыўна правёў ацэнку адносінаў слухачоў і атрымаў добразычлівия камэнтары, ён можа адчуваць гордасць. Аднак гэта толькі пачатак ацэнкі.

Нават калі арганізатор навучання зрабіў цудоўную працу па ацэнцы асабістых адносінаў слухачоў, гэта яшчэ не гарантуете, што падчас праграмы навучанья адбылося набыццё новых ведаў. Таксама як гэта не азначае, што слухачы зъменяюць устаноўкі сваіх паводзінаў у выніку навучанья. І яшчэ складаней сцвярджаць, што такая ацэнка зъяўляеца паказнікам вынікаў, якія можна аднесці да праграмы навучанья.

Другі ўзровень - ацэнка ведаў, уменняў і навыкаў (ВУН). Гэты этап ужо больш складаны, наколькі прадугледжвае парашунтыя ўзроўню ВУН да і пасъля навучальнага мерапрыемства. Тут магчыма выкарыстаныне контрольных тэставых заданьняў. Іх звычайна выконваюць пасъля правядзення навучальнага мерапрыем-

Прафіляктыка псыхалягічнага гвалту

Украінская грамадзкая арганізація "Товарыство захисту родині і особістості" ("Таварыства абароны сям'і і асобы"), Інстытут сацыяльной і палітычнай псыхалёгіі АПН Украіны, Каардынацыйны камітэт міжцаркоўнай дапамогі на Украіне праводзяць 27-28 траўня 2004 г. у Кіеве міжнародную канферэнцыю "Прафіляктыка псыхалягічнага гвалту, маніпуляцыі съядомасцю і развіцьцю крытычнага мысленія ў моладзевым асяродзьдзі".

На канферэнцыі будуть прадстаўленыя вынікі рэалізацыі практэктнага проекту для систэмы сярэдняй адукатыі "Абарона асобы ад псыхалягічнага гвалту", а таксама інфармацыйная матэрыялы і мэтадычныя распрацоўкі праблемы псыхалягічнага здароўя і фармаванія крытычнага мысленія для систэмы сярэдняй адукатыі і вышэйших навучальных установаў.

1. Прэзэнтаваць досьвед правядзенія і практычныя напрацоўкі ў распрацоўцы праграмаў псыхалягічнага здароўя, прафіляктыкі псыхалягічнага гвалту і фармаванія крытычнага мысленія для систэмы сярэдняй адукатыі і вышэйших навучальных установаў;

2. Прэзэнтаваць інфармацыйныя прафіляктычныя матэрыялы для выкарыстання ў адукатыі систэмы псыхалягічнага здароўя і прафіляктыкі псыхалягічнага гвалту;

3. Прыцягненіе ўвагі грамадзкасці і спэцыялістамі да праблемы прафіляктыкі псыхалягічнага гвалту і кантролю съядомасці з боку таталітарных і дэструктыўных культутаў.

Падчас канферэнцыі плянуецца праца ў наступных сэкцыях:

- Фармаваніе крытычнага мысленія ў моладзевым асяродзьдзі: псыхалягічна-пэдагагічны аспект;

- Абарона асобы ад псыхалягічнага гвалту: псыхалягічны, сацыяльны і прававы аспекты;

- Прафіляктыка маніпулявань-

ня съядомасцю і кантролю мысленія: сацыяльна-палітычны аспект.

Падчас правядзенія сэкцыйнай працы плянуюцца майстар-клясы па тэмах: кансультатыўны падыход да стратэгічнага ўза-мадзеяньня С. Хассэна, з далучэннем арыгінальных дасьледаваньняў падыходаў да мэханізмаў маніпуляванія і псыхалягічных залежнасцяў.

Могуць разглядацца розныя аспекты ў рамках прапанаванай тэмамі.

Да ўдзелу запрашаем дасьледчыкаў, спэцыялістаў, духавенства, супрацоўнікаў адукатыі сферы і іншых зацікаўленых асобаў.

Працоўныя мовы канферэнцыі: украінская, расейская, ангельская.

Выдаткі на праезд, пражыванье і харчаванье аплачваюць самі ўдзельнікі. Дакладчыкам будзе аплачаны праезд у межах Украіны пры наяўнасці празных дакументаў.

Удзельнікаў просім запоўніць форму ўдзелу:

1. Выступ на тэму (назва)
2. Удзел у дыскусіі на тэму (назва)

3. Удзел у працы сэкцыі (назва)

Дакладчыкам даецца 45 хвілін для выступу і дыскусіі, для адукатыі сесіі - 90 хвілін.

Для ўдзелу неабходна паведаміць:

- адукатарам сесіі: назну сесіі; прозвішча, імя, імя па бацьку ўдзельнікаў; назну адукатыі; назну дакладу, яго тэзы;
- астатнім дакладчыкам: прозвішча, імя, імя па бацьку ўдзельнікаў; назну адукатыі; назну дакладу, яго тэзы.

Па выніках канферэнцыі будзе выдадзены зборнік.

Заяўку на ўдзел можна знайсці на інтэрнэт-сайце Рэурсавага цэнтра "Гурт" <http://www.gurt.org.ua>.

Кантакты:

Товарыство захисту родині та особістості

04080, Кіев, а/с 49

Электронная пошта:

info_fpps@ukr.net

Інтэрнэт-сайт: <http://www.fpps.org.ua>

Падтрымка правядзенія летніх школаў

The International Association for the Promotion of Cooperation with Scientists from the Independent States of the Former Soviet Union (INTAS) падтрымлівае правядзеніе летніх школаў для дасьледчыкаў у галіне сацыяльных, гуманітарных, тэхнічных дысцыплінай у краінах СНД. Падтрымліваюцца навучальныя праграмы працягласцю 1-4 тыдні, што адбываюцца ў краінах СНД з удзелам замежных дасьледчыкаў і мясцовых навукоўцаў. Прымаюцца заяўкі ад акадэмічных інстытуцый і іншых некамэрцыйных арганізацый, якія маюць досьвед правядзенія летніх школаў.

Максимальны памер гранту для адной летній школы складае 25 000 ёура. Тэрміны прыёму заяўак - 30 красавіка і 31 кастрычніка 2004, 2005, 2006 гадоў.

Падрабязнасці на сайце:

www.intas.be

Для атрымання інфармацыйнага пакету трэба скантактавацца з сакратарыятам INTAS - infopack@intas.be

Каб паменшыць шкоду

Інстытут "Адкрытае грамадзтва" ў межах праекту "International Harm Reduction Development Program" ажыццяўляе падтрымку праграмаў па памяншэнні шкоды (напрыклад, інфармацыйная падтрымка асобаў, залежных ад наркотыкаў, асобаў, хворых на СНІД і г.д.). Примаюцца заяўкі ад няўрадавых арганізацый альбо дзяржаўных інстытуцый, зацікаўленых у рэалізацыі праграмаў па памяншэнні шкоды альбо правабарончых праграмаў, скіраваных

на абарону правоў наркаманаў, а таксама на памякчэньне дзеяньняў паліцыі і паляпшэнье ўмоваў утрыманья ў турмах ва Ўсходній Эўропе. Дэлайн прыёму заявак не ўстаноўлены.

Па больш падрабязнью інфармациі звязтайцеся на адрас:
Open Society Institute
400 W. 59th Street
New York, NY 10019
Tel: (212) 548-0677
Fax: (212) 548-4617
E-mail: ihrd@sorosny.org
<http://www.soros.org/initiatives/ihrd>

Конкурс праектаў у галіне навучаньня правам чалавека

Моладзевая праграма навучаньня правам чалавека абаўшчае конкурс пілётных проектаў.

Праграма ажыццяўляецца пры падтрымцы Эўрапейскага фонду моладзі (<http://www.coe.int/youth>) і Дырэктарату ў справах моладзі і спорту Рады Эўропы. Да ўдзелу ў конкурсе запрашаюцца моладзевыя няўрадавыя арганізацыі з краінаў Эўропы (у тым ліку і з Беларусі), што непасрэдна працујуць з моладзьдзю (да 30 гадоў) на лякальным узроўні.

Праекты мусіць мець інавацыйныя характеристары у сферы мэтадалёгіі навучаньня, адрасных групаў і деманстраваць канкрэтныя чаканыя

вынікі. Памер фінансавай падтрымкі для ажыццяўлення асобнага праекту складае да 7600 эўра. Наступны дэлайн для падачы заявак - 1 красавіка 2004 году.

Падрабязная інфармацыя пра конкурс даступная на сайце Моладзевай праграмы навучаньня правам чалавека (<http://www.coe.int/hre>) і на сайце Эўрапейскага моладзевага цэнтра ў Будапешце (<http://eycb.coe.int>).

Пытаныні адносна ўдзелу ў конкурсе накіроўвайце на адрас:
European Youth Centre Budapest
Zivatar utca 1-3
H-1024 BUDAPEST, Hungary
Tel: + 36 1 212 40 78
Fax. + 36 1 212 40 76
Email : eycb.secretariat@coe.int

Падрыхтаваныя заявкі трэба націроўваць на адрас:
European Youth Foundation
Directorate of Youth and Sport
Council of Europe
30, rue Pierre de Coubertin
F-67000 Strasbourg
Fax: +33 (0)3 90 21 49 64
Email: eyf@coe.int

Падтрымка для жанчын

Сусьветны фонд для жанчын (Global Fund for Women) ажыццяўляе фінансавую падтрымку агульных і тэхнічных праектаў жаночых арганізацыяў па-за межамі Злучаных Штатаў, скіраваных на развязціцё правоў жанчын і дзяўчын, барацьбу з гендэрна матываваным гвалтам, прасоўваныне рэпрадуктыўных і гендэрных правоў, развязціцё грамадзянскага і палітычнага ўдзелу жан-

чын. Прымающа заяўкі ад арганізацыяў, на чале якіх стаяць жанчыны. Прыватным асобам фінансаванье не выдаткоўваецца. Памер грантаў складае ад 500 да 20 000 USD. Праграма даступная для беларускіх арганізацыяў. Дэлайн прыёму заявак не ўстаноўлены.

Па больш падрабязнью інфармациі звязтайцеся на адрас:
1375 Sutter Street, Suite 400
San Francisco, CA 94109 USA
Tel: (415) 202-7640
Fax: (415) 202-8604
E-mail:
meena@globalfundforwomen.org
<http://www.globalfundforwomen.org/>
3grant/meena/

Стыпэндыя

Праграма: "Fleishman Civil Society Fellows Program"

Апошні тэрмін: 1 траўня 2004 г.
Арганізацыя: Terry Sanford Institute of Public Policy, at duke University, USA

Галіна: грамадзянская супольнасць

Прымальнасць: лідэры непрыбытковых арганізацыяў, фондаў, урадавых установаў ці сацыяльна адказных бізнэс-структур

Апісаныне: стыпэндыя на працягненне дасьледаваньня (на працягу трох тыдняў) па пытаньнях, звязаных з развязціцём грамадзянскай супольнасці.

Стыпэндыя: пакрывающа выдаткі на пражыванье і выдаткі па праграме. Акрамя таго, даецца стыпэндыя ў памеры \$ 6000.

Больш дэталёвая інфармацыя на сайце:

<http://www.pubpol.duke.edu/centers/civil/FleishmanFellowsApplication.pdf>
Milissa Markiewicz
E-mail: mmarkiew@duke.edu
Тэл: 19-613-7315

Аплікацыйная форма размешчаная на сайце:

<http://www.pubpol.duke.edu/centers/civil/FleishmanFellowsApplication.pdf>

Ахвяраваныні для ТБМ

Грамадзкае аб'яднанье "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны" збірае ахвяраваныні на сваю дзейнасць.

Ахвяраваныні трэба дасылаць на імя ГА "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны" (УНП 100129705).

Атрымальнік плацяжу - Менская гарадзкая дырэкцыя ААТ "Белінвестбанку".

Рахунак атрымальніка - 3015212330014.

Асабовы рахунак - 764.

Каштоўныя веды - у даступнай форме

БРГА “Аб’яднаны шлях”.

Сэрыя “Это должен знать каждый” (пад рэдакцыяй С. А. Зікрацкага):

— Адвокатура. - Мозырь: ООО ИД “Белый Ветер”, 2003.

- 12[4] с.

— Ваши права как потребителя товаров и услуг. - Мозырь: ООО ИД “Белый Ветер”, 2003. - 14[2] с.

— Внесудебная форма защиты прав граждан. - Мозырь: ООО ИД “Белый Ветер”, 2003. - 13[3] с.

— Судебная система Республики Беларусь.

- Мозырь: ООО ИД “Белый Ветер”, 2003. - 12[4] с.

— Нотариат и нотариальная деятельность в Республике Беларусь. - Мозырь: ООО ИД “Белый Ветер”, 2003. - 14[2] с.

— Прокуратура Республики Беларусь. - Мозырь: ООО ИД “Белый Ветер”, 2003. - 13[3] с.

На жаль, узровень прававой пісменнасці ў нашых суграмадзянаў пакідае жадаць лепшага. З большага яны не цікавяцца сваімі правамі, не настроеныя дабівацца сваіх мэтаў прававым шляхам - значна прасьцей пащукаць “агульных знаёмых” альбо ў тым ці іншым выглядзе “падмазаць” чыноўніка (хіба што шчанюкамі-хартамі хабар не даюць). У Беларусі большасць людзей не ўспрымаюць суд як сродак абароны сваіх правоў, а ўзровень даверу да іншых дзяржаўных інстытуцый яшчэ больш ніzkі.

Ці выправіць гэтую проблему распачатая “Аб’яднаным шляхам” сэрыя брашураў “Это должен знать каждый”? Тут у спрош-

чанай і зразумелай форме выкладзеныя асноўныя звесткі, што могуць спатрэбіцца грамадзяніну Беларусі падчас абароны сваіх правоў: як скласці скаргу і ў які дзяржаўны орган яе мэтазгодна падаваць, што рабіць і куды звяртатца, калі вам прададлі няякасны тавар, як паводзіць сябе ў стасунках з натарыюсам альбо адвакатам, якім чынам падаць пазоў у суд. Але ў гэтым спрашчэнні падачы матэрыялу няма прафанації. Дзякуючы намаганыям укладальнікаў - найперш агульнага кадрынатара цыклю, вядомага юриста Сяргея Зікрацкага - зьмест брашураў бездакорна дакладны, паколькі будуеща на падставовых законах і іншых нарматыўна-пра-

вавых актах. Адначасова варта адзначыць максымальную набліжанасць выкладзенай інфармацыі да практыкі, да рэальнага працэсу контактаў грамадзяніна з прававымі інстытуцыямі. Кніжачкі, як кажуць, “чытаюцца” - гэтаму спрыяюць нескладаная мова, пазбаўленая вузкаспэцияльной юрыдычнай тэрміналёгіі, невялікі аб’ём і зручны фармат.

Вядома, распаўсюд прававых ведаў ёсьць адным з важных на-кірункаў грамадзянскай адукацыі, важкім унёскам у працэс пабудовы прававой дзяржавы. Аднак, паўторым ізноў, нашае грамадзтва функцыянуе такім чынам, што людзі не цікавяцца прававымі ведамі да таго часу, пакуль (часцей за ўсё не па сваёй волі) ня трапяць

Каб адстаяць права на жыўцё

ГА “Беларускі цэнтар канстытуцыяналізму і паралельна-прававых дасылддаваньняў”, РГА “Правовая ініцыятыва”

Отмена смертной казни в Республике Беларусь / Научный редактор

А. Е. Вашкевич,
ответственный редактор
В. В. Филиппов / Минск,
Тесей, 2003. - 264 с.

“у працэс” у якасці абвінавачнага, пацярпелага, падазронага альбо съведкі. Да гэтага факту нельга адносіцца станоўча, але гэта жыцьцё, гэта рэальнаяе становішча ў нашым грамадстве. Праблема палягае на ў тым, што выкладзеныя ў дадзеных брашурах звесткі былі нейкай таямнічай для людзей - усё гэта ёсьць у законах, ёсьць і ў разнастайных юрыдычных дапаможніках для насельніцтва, ды і праваабарончыя арганізацыі выдавалі дастаткова даведнікаў і брашураў. Праблема на самрэч у тым, каб зацікавіць людзей прававымі ведамі, прыцягнуць іх увагу, давесіць пэрспэктыўнасць прававых шляхоў для дасягнення іх будзённых мэтаў.

Таму падрыхтоўка і распаўсяюд такога кшталту выданьня ў абвінкову павінны сумяшчацца зь іншымі накірункамі асьветніцкай працы і прамоцыі ведаў, мусіць быць часткай комплекснай стратэгіі дзеяньняў. І гэта не павінны быць чарговыя сэмінары з вузкім колам тых самых трэнэраў і слухачоў - у краіне існуе патрэба ў съ-

дышкусіі па пытаныні съмяротнага пакараньня (альбо, што тое ж самае, па пытаныні адмены съмяротнага пакараньня) найчасцей маюць харектар дыялёгу глухіх. Звычайна падчас такіх дышкусій супрацьлеглымі бакамі высоўваецца традыцыйны набор аргумэнтаў, вядомых і прадказальных, але палігающих у розных плоскасцях. Калі адзін бок высоўвае аргумэнт этычнага кшталту (“забіваць кепска”), суразмоўца адказвае аргумэнтам пэрсанальным (“а калі б ахвярай злачынцы стаў ваш дзіцёнак, крывіначка ваша?”). Дзеля абвяржэння навуковых і права-

вых аргумэнтаў (“наяўнасць съмяротнага пакараньня ніякім чынам не ўпłyвае на ўзровень злачыннасці”) размова пераводзіцца ў палітычную сферу (“мы разумеем, што гэтага патрабуе Эўропа, але ж народ на рэфэрэндуме выказаўся адназначна, і супраць волі народу мы пайсыці ня можам”). Прыхільнікі съмяротнага пакараньня высоўваюць нават тэзы-сы “гаспадарчага” кшталту - маўляў, навошта дзяржаве карміць злачынцаў...

працяг на ст. 44

стэмнай працы па павышэнні прававой адукацыі грамадзянаў. Тому неабходна дэталёва прадумамаць систэму распаўсяоду дадзе-

У неправавой дзяржаве адсутнасць увагі насельніцтва да сваіх правоў і юрыдычных працэдураў аб'ектыўна абу-моўленая навакольным неправавым асяродзьдзем, адсутнасцю павагі да законаў, пагардай дзяржаўных чыноўнікаў да грамадзянскіх свободаў.

ных брашураў, каб яны не былі проста чарговымі праектам, невядома для каго зробленым. Напрыклад, калі падчас мінулагоднія кампаніі “Зробім лепш’03” быў распрацаваны невялічкі дапаможнік “Правы пацыента” (па фармаце, дарэчы, вельмі падобны да прапанаваных брашураў), тады распаўсяод базавых прававых ведаў ажыцьцяўляўся ў рамках агульна-

нацыянальнай кампаніі, у адпаведнасці зь яе мэтамі і задачамі. Распаўсяод быў часткай маштабнай працы з насельніцтвам, адным з накірункаў адраснага звароту да зацікаўленых асобаў.

Аднак пры гэтым трэба ўсё ж такі ўсьведамляць абмежаванасцьмагчымасцяці для такой працы ў нашай дзяржаве. Можа, справа не ў прававой непісьменнасці беларусаў? Верагодна, у неправавой дзяржаве адсутнасць увагі насельніцтва да сваіх правоў і юрыдычных працэдураў аб'ектыўна абу-моўленая навакольным неправавым асяродзьдзем, адсутнасцю павагі да законаў, пагардай дзяржаўных чыноўнікаў да грамадзянскіх свободаў. Як кажуць, тут трэба мяняць усю систэму. Але гэта ўжо іншая гісторыя і іншая праца...

Такім чынам, презентаваная “Аб’яднанымі шляхам” сэрыя мусіць разглядацца як удалы крок у пачатку дзеянасці па распаўсяодзе каштоўных прававых ведаў. Застаецца чакаць, што працяг будзе менш удалым.

Юры Арлоўскі

Такім чынам, найчасцей вынікам дыскусіі-спрэчкі зьяўляецца ўзаемная задаволенасць – кожны адчувае сваю пазыцыю непахіснай, і задаволеная бакі разыходзяцца “па хатах”. Вынікам такої бессэнсоўнай спрэчкі, калі суразмоўцы гавораць на розных мовах і папросту ня чуюць, не разумеюць адзін аднаго, зьяўляецца той стан, пры якім у Беларусі па-ранейшаму абвяшчаюцца і выконваюцца съмяротныя прысуды.

У такім сэнсе дадзеная книга, падрыхтаваная і выдадзеная беларускімі праваабаронцамі, наўрад ці ўнясе нешта прынцыпова новае ў гэты працэс “адвежных спрэчак”. Але яе можна разглядаць як досыць удалую спробу кансалідаваць прававыя аспекты проблемы, як яшчэ адзін крок у накірунку да прававой і дэмакратычнай дзяржавы. У сучаснай сітуацыі проблема съмяротнага пакараньня – гэта прававая проблема, таму і вырашацца яна мусіць прававымі сродкамі. Этычныя і палітычныя моманты ня мусіць засыціць яе сутнасці, якая датычыцца найперш фундамэнтальнага чалавечага права – права на жыццё. Усе астатнія сродкі паскарэння адмены съмяротнага пакараньня – у тым ліку і ціск з боку інстытуцый міжнароднай супольнасці – маюць другасны, дапаможны характар у адносінах да прававых дзеянняў.

Калі дзяржава мае права караць людзей съмерцию, то яна раней ці пазней пачынае выкарыстоўваць гэтае права па поўнай праграме. Красамоўная звесткі пра тое, што ў справах зынкнення (і магчылага забойства) вядомых людзей у нашай краіне фігураваў “расстрэльны пісталет”, якім выконваюцца съмяротныя прысуды. Калі ў краіне ёсьць такі пісталет, калі дзяржава мае ліцэнзію на забойства – ніхто і нікому ў такоі краіне ня можа гарантаваць права на жыццё, не пазбежнай будзе і непавага дзяржавы да іншых правоў чалавека.

Артыкулы зборніка адмысло-

ва падрыхтаваныя экспертамі Рады Эўропы, кіраўнікамі пэнітэнцыярных ведамстваў Рэспублікі Украіна, Беларусі, вядомымі беларускімі праваабаронцамі і навукоўцамі-правазнаўцамі. Агульны накірунак мысленія аўтараў большасці артыкулаў – на адмену съмяротнага пакараньня сёньня альбо ў будучыні: на карысць такога раешэння съведчыць вынікі аналізу пытання з юрыдычнага і праваабарончага пункту гледжання. Такім чынам, гэтая книга дасыць усім, хто цікавіцца проблемай съмяротнага пакараньня (і яго адмены), магчымасць акінуць вокам яе прававы аспект.

Надзвычай каштоўным матэры-

Калі дзяржава мае права караць людзей съмерцию, то яна раней ці пазней пачынае выкарыстоўваць гэтае права па поўнай праграме.

ялам зьяўляюцца зымешчаныя ў кнізе міжнародна-прававыя дакументы аб адмене съмяротнага пакараньня і раешэнні канстытуцыйных судоў па гэтым пытанні. Надзіва, і ў далёкай Паўднёвай Афрыцы, таксама як і ў нашых суседзяў – Літвы, Вугоршчыны, Рэспубліцы Украіны – былі тэя ж самія складанасці: большасць насельніцтва (і дзяржава) ірацыянальна падтрымліваюць наяў-

насць съмяротнага пакараньня. Гэта ў той час, калі для юрыстаў і правазнаўцаў збольшага відавочна, што такі сродак пакараньня супярэчыць прынцыпам правоў чалавека, не стасуецца з заканадаўствам, ня мае сэнсу як сродак стрымання злачынцы, несумяшчальны з павагай да чалавечай годнасці. Несумяшчальнасць гэтых поглядаў была пераадолена органамі канстытуцыйнай юстицы ў іх раешэннях. Таму гэтыя матэрыялы могуць быць скарыстаны ў якасці выдатнага прыкладу таго, як проблема съмяротнага пакараньня вырашаецца прававымі сродкамі, канстытуцыйнымі шляхамі.

А між тым Беларусь – адзіная краіна ў Эўропе, дзяржаўная ўлада якой “на законных падставах” забівае людзей... Як заўсёды, беларускі шлях вылучаеца асаблівасцю.

Юры Арлоўскі

Праваабарончы цэнтар "Вясна" працягвае весьці хроніку парушэнняў правоў чалавека ў Беларусі. Шосты выпуск штогадовага агляду быў выдадзены напачатку 2004 году. У адрозненьне ад мінулых тамоў сэрыі гэты быў падрыхтаваны арганізацыяй, якая ўжо страціла дзяржаўную рэгістрацыю.

Замовіць выданьне можна па адрасе:

г. Менск, 220012, п/с 20

E-mail: viasna@spring96.org

